

סימן כט

ג' מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתו לארץ

א. כתב הרמב"ם בהלכות בית הבחירה בתחלתו: "מצות עשה לעשות בית לוי מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות כו' שנאמר ועשו לי מקדש², וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה

רכינו, והי' לפי שעה שנאמר כי לא באתם עד עתה וגו'".³

אבל בהלכות מלכים⁴ כתב הרמב"ם לימוד ע"ז מכתוב אחר: "שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת

בשטמ"ק שם). במחנ"א (הל' מלוה ולוה דיני ריבית ס"ב) רוצה להוכיח מכ"מ (דלא כהריטב"א) דכשהריבית הוא בעין לא קנה המלוה את הריבית. אבל ראה שעה"מ (פ"ה מהל' אישות הל' טו) שהשיג עליו. וראה גם אבני מילואים סי' כח סקכ"ב. פנ"י ב"מ סא, ב. חי' רעק"א שם, איב. ועוד.

(1) ובסהמ"צ מ"ע כ. ועד"ז בחינוך מצוה צה. (2) תרומה כה, ח. (3) ראה יב, ט. (4) בתחלתו.

שאריויח ל"ך המלוה שתהי' בידך כך וכך יום ואיני תובעה ממך עד זמן פלוני הרי זו מקודשת, ואסור לעשות כן מפני שהוא כרביית. ובב"ש: "דרש"י ס"ל המקדש בריבית קצוצה מקודשת וכ"כ ב"ח בשם הריטב"א. מיהו י"ל דוקא כשלקח כבר מעות ריבית ממנה ומקדש בו בזה ס"ל לריטב"א דמקודשת אע"ג דריבית קצוצה יוצאה בדיינים. אבל אם לקח ממנה אינה חפץ בריבית ומקדש בו י"ל דאינה מקודשת די"ל דידי שקלתי וכו'. ובאבני מילואים: אמנם בחידושי הריטב"א מבואר להדיא דאפילו נתנה לו חפץ בריבית קצוצה מקודשת (ומביא דברי הריטב"א בקידושין הנ"ל). ומבואר (בריטב"א) להדיא דגם בחפץ הדין כן, ומשום דריבית קנה המלוה לגמרי אלא שחייב להחזירו משום וחי אחיך עמך, ואין צריך להחזיר גוף החפץ דקנינהו לגמרי אלא דמי החפץ חייב להחזיר משום וחי אחיך עמך. ולזה מביא רא"י מהא דאם מת אין בניו חייבין להחזיר דאם לא קנה כלל הריבית ודאי היו מחוייבין להחזיר, אע"כ דקנה לגמרי הריבית אלא דחוב עליו להחזיר ולדידי' אזהר לברי' לא אזהר, וכו'. ע"ש (שהוכיח שאפילו אם נתן לו חפץ בריבית קנאו).

שם: פנ"י ב"מ סא, ב: וז"ל (בד"ה אלא אפי' עד כאן יכין כו'): "שם הי' הטעם בחזרת הריבית משום דה"ל גזל גמור כדמשמע קצת לעיל בסוגיין גבי ל"ל דכתיב לאו ברבית וכמ"ש התוס' בפרק הגחול בתרא דף קיב דה"ל נתיגה בטעות א"כ לפי"ז לא הי' מקום לחלק בין רבית קצוצה לאבק רבית, דכיון שאסרו חכמים אבק רבית ה"ל נמי נתיגה בטעות דהפקר ב"ד הפקר, אלא דבאמת חויינן דטעם חזרת הריבית לאו משום השבת גזילה הוא, דאל"כ אמאי ילבש צדיק, דבגזל גמור הבנים נמי חייבים להחזיר וקרא קאמר וחי אחיך עמך משמע דלברי' לא אזהר רחמנא, וע"כ דלאו גזל הוא אלא שהתורה חייבתו להחזיר ומש"ה באבק רבית פטור לגמרי וכו' [וע"ש עוד באותו העמוד מענין זה].

שם: חי' רעק"א שם, א—ב: וז"ל: בד"ה תדח"ה לעבור בב' לאוין (קרוב לסופו): "דבנידן הריבית דמיד שקיבל הריבית קנה הריבית וא"צ להחזיר בעין, אלא דמצוה עליו להשיב דמים מכה העשה דוחי אחיך עמך, וא"צ להחזיר בעין, כמבואר לקמן גבי גלימא מפקינן מיני', דאף דתוס' בב"ק (דף קיב, א) כ' דלא קנה הריבית דהוה כמו מתנה בטעות היינו להס"ד דהש"ס, אבל למאי דמסקינן שם דהטעם דלדידי' אזהר לברי' לא אזהר אמרינן מדלא אזהר לברי' ע"ש דקנה הריבית כשלוקח. וזה ברור וכו'. וע"ש עוד.

אמר אביי המקדש במלוה אינה מקודשת, בהנאת מלוה מקודשת ואסור לעשות כן מפני הערמת ריבית. האי הנאת מלוה היכי דמי, אילימא דאוקפה דאמר לי' ארבע בחמשה (רש"י): אילימא דאוקפה, מעיקרא ארבעה בחמשה והשתא אמר לה התקדשי לי בווזו חמשי) הא רבית מעלייתא הוא (רש"י): ואמאי קרי לי' הערמת רבית) וכו'. ובריטב"א: רבית מעלייתא הוא, פירוש לישנא בעלמא קא מקשי לי', היכי קרי לי' הערמת רבית. אבל ודאי אפילו בריבית גמורה אם כבר פרעתו לו וחזר וקדשה בו, מקודשת, דמעוה דרבייתא שפרעם לוח למלוה קננהו לגמרי וממון גמור הם לו, אלא שיש עליו חובה להחזירו ובית דין מוציאין ממנו. ואם מת אין בניו חייבין להחזיר אלא בדבר המסויים מפני כבוד אביהם, ולא עוד אלא דאפילו בחזרה לא מיתקן לאוי' כדמתקן לאו דגזל בהשבון וכדפי' בפרק איהו נשך פירוש מרווח.

שם: חידושי הריטב"א החדשים ב"מ פה, א בשם הרמב"ן (הובא בשטמ"ק שם): בגמ': אמר אביי האי מאן דמסיק זוני דריביתא בחברי' וקא אולי חיטי ארבעה גריוני בווזא בשוקא ויהיב לי' איהו חמשה, כי מפקינן מיני' (רש"י: הרבית שלקח כדרכי אלעזר דאמר רבית קצוצה יוצאה בדיינים, דקיי"ל כוותי' לקמן (ע"ב)), ארבעה מפקינן מיני' ואידך אוזולי הוא דקא מוויל גבי'. רבא אמר חמשה מפקינן מיני', דמעיקרא בתורת ריביתא אתאי ליד'. ובריטב"א: ורבינו פירשו בשם הרמב"ן דהא דאמרינן לעיל חמשה מפקינן מיני' משום דבריבית אתא ליד' לאו הנהו חמשה ממש אלא דמי, וכפי דמיהם של עכשיו בין שהוולו בין שהוקרו אבל אינהו גופיהו לא מהדר דהא קננהו במשיכה, דהא תלמוד ממון של ריבית ממון גמור הוא וקני לי' מאי דשקיל לי' שהרי אין יורשיו חייבין להחזיר אלא דרחמנא רמא עלי' לשלם הילכך קניי', אלא דהוא חוב עליו לשלמו ואלו קדש בו את האשה מקודשת, ואם אסר נכסיו סתם אף זה בכלל. ומצינו בתשובה לרב האי שהמוכר לחברו פירות ביותר מדמיהן משום אגר נטר לי וקנה אותם באחד מדרכי ההקנאות ובא אחד מהם לחזור בו אין המקח מתבטל וכו'.

שם: במחנ"א הל' מלוה ולוה דיני רבית ס"ב רוצה להוכיח מכ"מ (דלא כהריטב"א) דכשהריבית הוא בעין לא קנה המלוה את הריבית אבל ראה שעה"מ (פ"ה מהל' אישות הל' טו) שהשיג עליו: לא נעתקו מפני האריכות.

שם: וראה גם אבני מילואים סי' כח סקכ"ב: בשו"ע: הלוה לה עתה ק"ק זון ואמר הרי את מקודשת לי בהנאת זמן

ד(בנין) ביהמ"ק, מביא כתוב שהציווי שבו הוא על משכן המדבר — ובהלכות מלכים, שכשמן כן הן, שמדובר שם בעיקר אודות מצות (מינוי) מלך, מביא הכתוב לשכנו תדרשו דמיירי במשכן שילה (ובית עולמים⁹).

ב. לכאורה אפשר לתרץ, שהרמב"ם מביא בהל' ביה"ב את הכתוב ועשו לי מקדש (לא בתור ציווי על המשכן, אלא) מפני שממנו למדים המצוה (הכללית) של ביהמ"ק, כדאיתא במדרשים¹⁰. אבל לפ"ז אינו מובן, לאידך גיסא, מה שבמצות בנין ביהב"ח בהלכות מלכים מביא כתוב אחר — לשכנו תדרשו ובאת שמה.

וביותר יוקשה, שמשמע מסגנון הלשון וכו', שמקורו של הרמב"ם בהלכות מלכים הוא מהמדרש¹¹

כניסתן לארץ וכו' ולכנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה". וידועה הקושיא: למה אינו מביא כאן אותו הכתוב שתחלת הלכות בית הבחירה?

הלחם משנה⁶ מתרץ ע"ז שהכתוב ועשו לי מקדש איירי במשכן המדבר, והכתוב לשכנו תדרשו קאי על משכן שילה (כדפירש"י⁷), וכי היכא דבשילה ובמדבר היא מצוה ודאי דכבית הבחירה היא מצוה⁸.

אבל אי"ז מוכן: מכיון שבנין בית ליי' מונה הרמב"ם בהלכות ביה"ב למ"ע — והיינו שהיא מצוה הנוהגת לדורות — א"כ למה מביא כתוב שהציווי שבו אינו אלא על בנין המשכן? ^{אוצר החכמה} ובכלל קשה להבין, שבהלכות בית הבחירה, שכשמן כן הן, שכל תוכנן הוא מצות העשה לדורות

(5) ראה יב, ה. (6) בהלכות מלכים שם. (7) עה"פ ראה שם. וראה ספרי שם יב, יא. פרש"י שם. אבל בספרי שם לפניו (יב, ה) ולאח"ז (יב, יד) דקאי על ירושלים. וכ"כ ברמב"ן עה"ת קרח טז, כא. (8) וראה שם בסיום דבריו ולפי מ"ש הרא"ם כו'. (9) ראה לעיל הערה 7. (10) סדר עולם רבה ספ"ו. תנחומא תצא יא (תנחומא באבער שם). פסיקתא דר"כ (באבער) פ"ג (עה"פ והי' בהניח גו'). ועוד. ובהנ"ל משמע שקאי רק על בנין בית הבחירה. (11) תנחומא ופסיקתא שם. אבל בנו"כ הרמב"ם שם כ'

שם: ולאח"ז (יב, יד): כתוב אחד (פסוק יד — בהמשך לפסוק יא) אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם, זו שר' יהודא אומר, כסף — מכל שבטיכם, בית הבחירה — משבט אחד.

שם: וכ"כ ברמב"ן עה"ת קרח טז, כא: וז"ל: .. ועוד כי .. הי' עונש על העם .. כדכתיב (שמואל ב כד, א) ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם, וכתב שם רש"י לא ידעתי על מה, ואני אומר בדרך סברא שהי' עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה שהי' הארון הולך מאהל אל אהל כגר בארץ ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו כענין שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה וכו'.

הערה 8: וראה שם בסיום דבריו ולפי מ"ש הרא"ם: וז"ל: .. ולפי מ"ש הרב מהר"ר אלי' מזרחי ז"ל בפרשת ראה (שם ה, יד) בפירושו על פירוש רש"י ז"ל דהאי קרא דלשכנו תדרשו לעיל מיני' איירי בבית הבחירה והוי כאילו כתוב ולשכנו [ברא"ם שם, דמכיון דאזהרת השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה אינה אלא בזמן שילה ובית עולמים, על כרחך שפ"י המקרא הוה הוא ש, כאשר יבחר" קאי על בית עולמים, ו"לשכנו" על משכן שילה, וחסר וי"ו, וכאילו כתוב, "ולשכנו", ולא שיהי', "לשכנו" פי' ד, אשר יבחר" וכו', ע"ש] אתי שפיר טפי הך ראי' דאייתי רבינו כאן דאיירי קרא בבית עולמים ובשילה והוי לשון אזהרה מלשון תדרשו כאמור.

הערה 10: סדר עולם רבה ספ"ו: וז"ל: כשהוקם המשכן ברכם משה שיוכו ג"כ לבנין בית הבחירה דכתיב ועשו לי מקדש.

שם: תנחומא תצא יא (תנחומא באבער שם). פסיקתא דרב כהנא (באבער) פ"ג: מובאים לקמן בפנים.

הערה 11: בנו"כ: מגדל עוז (סנה' וספרי), כס"מ (סנה'), רדב"ז (סנה').

הערה 6: בהלכות מלכים שם: וז"ל (בתירוץ הקושיא שבפנים השיחה): וי"ל דהנהו קראי חד אתי למקדש שבמדבר וחד אתא למשכן שילה וכדכתב רש"י ז"ל בפרשת ראה לשכנו תדרשו זה משכן שילה, ואיכא קרא אחרינא בפרשה היא דהיינו והי' המקום אשר יבחר ה' אלקיכם בו שמה תביאו וגו', וכתב שם רש"י ז"ל דאיירי ההוא קרא בבית עולמים, ורבינו לא הביא קרא דוהי' המקום וגו' אע"ג דההוא קרא איירי בבית עולמים משום דהנהו קראי דמדבר ושילה כתיבי בלשון אזהרה של מצות עשה, דקרא ועשו לי מקדש משמע אזהרה וכן האי קרא דלשכנו תדרשו, ומשמע דה"ק תדרשו ותעשו משכן ואח"כ תביאו שמה דאל"כ מאי תדרשו, הי' לו לומר לשכנו תביאו אלא ודאי דלהכי אתא קרא, ולכך הביא רבינו אלו שני פסוקים שמורים שהיא מצוה גמורה. וכי היכי דבשילה ובמדבר היא מצוה ודאי דבבית הבחירה היא מצוה. ולא חש רבינו להביא שני המקראות במקום אחד אלא חד הביא בהל' מלכים וחד בהל' בית הבחירה. אבל הסמ"ג הביא מקרא דוהי' המקום אשר יבחר וגו' משום דההוא קרא איירי בבית הבחירה אבל ועשו לי מקדש איירי במשכן שבמדבר וכמ"ש שם (ריש הל' בית הבחירה) הרב"י.

הערה 7: עה"פ ראה שם: וז"ל: לשכנו תדרשו — זה משכן שילה.

שם: וראה ספרי שם יב, יא: רבי אומר אם נאמר למעלה (פסוק ה): כי אם אל המקום אשר יבחר ה' .. לשכנו תדרשו וגו') למה נאמר למטה (פסוק יא: והי' המקום אשר יבחר ה' .. שמה תביאו וגו') ראשונה לענין שילה, שני' לענין ירושלים.

שם: פרש"י שם: וז"ל: למעלה אמור לענין שילה וכאן אמור לענין ירושלים וכו'.

שם: בספרי שם לפניו (יב, ה): מכל שבטיכם (פסוק ה) זו ירושלים.

שמביא הכתוב ועשו לי מקדש לענין בית המקדש, וז"ל:

„על שלשה דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות עליהם מלך ולבנות להם בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק, למנות עליהם מלך דכתיב שום תשים עליך מלך לבנות להם בית הבחירה דכתיב ועשו לי מקדש להכרית זרעו של עמלק דכתיב והי' בהניח ה' א גו' תמחה את זכר עמלק, הרי שכאותו ענין דג' מצוות שנצטוו הנה במדרש הלימוד על מצות בנין בית הבחירה הוא מהכתוב „ועשו לי מקדש“ — וא"כ למה משנה הרמב"ם בהל' מלכים (ממ"ש במדרש ובהל' ביהב"ח) ומביא את הציווי מפסוק אחר?

ג. גם צריך להבין: על בנין ביהמ"ק ישנו פסוק וציווי מפורש (ולא כמו „ועשו לי מקדש“ שבפשוטו מיירי במשכן): „והי' המקום אשר יבחר ה' א בו לשכן שמו שם גו'“¹², כדאיתא בגמרא¹³ ובספרי¹⁴

— וא"כ למה אין הרמב"ם מביא כתוב זה בתחילת הל' בית הבחירה ששם מונה מצוה זו לדורות? הכסף משנה¹⁵ מתרץ ע"ז, כי לדעת הרמב"ם לא נאמר הכתוב „והי' המקום וגו'“ בתור ציווי לבנות את בית המקדש, אלא „סיפור בעלמא הוא“ (— שיביאו קרבנות למקום אשר יבחר ה'); ומה שבגמרא ובספרי מביאים כתוב זה, אי"ז אלא לראי' ש„הכרתת זרעו של עמלק קודמת לבנין בית הבחירה“.

אבל לפי"ז (נוסף על שאי"ז מוכן כ"כ מחמת הכלל הידוע ברמב"ם¹⁶ שמביא הדרשה היותר פשוטה אע"פ שלא נמצאת בש"ס, ועד"ז צריך להיות גם בנדו"ד — וכאן לא כן הוא) נשאלת השאלה¹⁷ למה אין גם הרמב"ם מביא כתוב זה (בהלכות מלכים¹⁸) לראי' שהכרתת זרעו של עמלק קודמת לבנין הבית?

ד. גם צריך להבין בדברי הרמב"ם בהלכות בית

דמקורו מסנהדרין (כ, ב). וספרי (ראה יב, י), אבל שם לא הובאו הפסוקים כרמב"ם. ולאידך במדרשים הנ"ל אי' ביהב"ח לפני מלחמת עמלק. וראה קרית ספר (הל' מלכים) שם. סמ"ג מ"ע קיד-קטו. (12) ראה יב, יא. (13) סנהדרין שם. (14) ראה שם. וכ"כ הסמ"ג במ"ע קסג וברמזי מ"ע שם. וראה לקמן הערה 38. (15) ריש הלכות בית הבחירה. (16) לח"מ הל' מלכים שם ה"ב. יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ד. (17) כמו שהקשה בכס"מ ריש הלכות מלכים. (18) שם ה"ב. ועיי"ש בלח"מ.

ואין כס אלא מלך שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה ועדיין איני יודע אם להכרית זרעו של עמלק תחילה או לבנות להם בית הבחירה תחילה כשהוא אומר בפרשת ראה והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח ואח"כ כתוב והי' המקום אשר יבחר וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחילה.

הערה 14: וכ"כ הסמ"ג במ"ע קסג: וז"ל: בפרק כהן גדול. . . ואחר שיניח להם המקום מכל אויביהם מסביב לבנות בית הבחירה שנאמר ועברתם את הירדן וישבתם בארץ ואחר כך והי' המקום אשר יבחר ה' אלקיכם לשכן שמו שם שמה הביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולותיכם וזבחיכם וגו'.

שם: וברמזי מ"ע שם: וז"ל: קסג, לבנות בית הבחירה שנאמר ועשו לי מקדש וגו' וכן תעשו, ונאמר והי' המקום אשר יבחר ה' אלקיכם לשכן שמו שם וגו'.

הערה 16: לח"מ הל' מלכים שם ה"ב: נעתק בפיענוח הבא. הערה 18: ועיי"ש בלח"מ: .. והראי' שהביא מדוד גבי הכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית הוא יותר פשוטה מראי' דמיתתי גמרא מקרא קמא דוהי' בהניח גו' והי' המקום אשר יבחר וגו' דאין כתוב שם שיבנו בית הבחירה אחרי כן אלא שהקרבנות יקריבו אחרי כן שם, אבל אפשר שבית הבחירה יבנו אותו קודם הכרתת זרעו של עמלק, אבל הראי' של דוד היא יותר פשוטה דכתיב שם ויהי כי ישב המלך בביתו והי' הניח כו' ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה אנכי יושב בבית ארזים וגו' ולכך הביא רבינו ראי' זאת והניח הראי' הראשונה אע"פ שהיא תורה מפני שאינה פשוטה כ"כ. וכתבתי כ"ז לתרץ קושיית הרב"י שהקשה כאן והניחה בצ"ע.

שם: מסנה' (כ, ב): וז"ל: תניא ר' יוסי אומר שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה ואיני יודע איזה מהם תחילה, כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה ואין כסא אלא מלך שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך (דה"א כט, כג) ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחילה או להכרית זרעו של עמלק תחילה כשהוא אומר והניח לכם מכל אויביכם וגו' והי' המקום אשר יבחר ה' וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחילה, וכן בדוד הוא אומר (שמואל ב ז, א) ויהי כי ישב המלך דוד בביתו והי' הניח לו מסביב וכתיב (שם ב) ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וגו'.

שם: ספרי: ע"ד הגמ' בסנה' שם (בקצת שינויים).

שם: וראה קרית ספר (הל' מלכים) שם: וז"ל: מינוי מלך קודם למלחמת עמלק שנאמר אותי שלח ה' למשחך למלך וגו' עתה לך והכית את עמלק ואחר כך בנין בית המקדש דכתיב ויהי כי ישב המלך וגו' ויאמר המלך אנכי יושב בבית ארזים, ואיגוהו (בגמ') ילפי מדכתיב כי יד על כס. . . וכדאמרינן בפרק כהן גדול.

שם: סמ"ג מ"ע קיד-קטו: וז"ל: גרסינן בפרק כהן גדול, תניא רבי אומר שלש מצוות עשה נצטוו ישראל בכניסתן לארץ ישראל, להעמיד להם מלך שג' שום תשים עליך מלך ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק ולבנות להם בית הבחירה שנאמר והי' המקום אשר יבחר וגו' ואיני יודע איזה מהם תחילה כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק

הסדר ד'גלגל וכו' ומשם באו לשילה וכו' " (וב) שהוא גם מפרט מספר השנים שעמד כל אחד מהם, שאפילו בזמן גלגל וכו' אינו אלא ענין של דברי ימי ישראל, וג) גם במשנה לא נזכר מזה.

ה. ויובן כ"ז כהקדים ביאור הטעם שהרמב"ם מביא בהלכות מלכים ששם המדובר אודות מצות (מינוי) מלך, גם את מצות בנין בית הבחירה (וכל ה"ג' מצוות").

ועד"ז בסהמ"צ כשמונה שם את מצות בנין בית המקדש²² — „שצונו לעשות בית עבודה כו'²³ והוא אמרו יתעלה ועשו לי מקדש“, מוסיף הרמב"ם: „ולשון ספרי שלש מצוות נצטוו ישראל בעת כניסתן לארץ למנות להם מלך ולבנות להם בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק“²⁴, וגם בזה צריך להבין: מה שייכות שתי המצוות האחרות לענין מצות בנין ביהמ"ק²⁵?

גם הפתיחה (כל' הגמרא והספרי) „שלש מצוות“ הוא יתור לשון לכאורה שהרי הוא מונה תיכף ומיד (כבגמרא וספרי) את שלושת המצוות בפרטיות — וא"כ למה לו להקדים את מספרם, ובלשון הש"ס²⁶: „מנינא למה לי“²⁷?

ואין לומר שזה מתורץ עפ"י פירש"י שם²⁸: „להכי נקט שלש הללו שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן כו' מלך ואחרי' עמלק ואחרי' בית הבחירה“, כי אין זה מספיק אלא לבאר למה „נקט שלש הללו“ אבל לא את ההקדמה — ג' מצוות.

ו. והביאור בזה: שלוש מצוות הללו הן (בל' רש"י) „תלויות זו בזו“, דהיינו שלמרות שג' מצוות נפרדות הן, מ"מ כל אחת ממצוות אלו היא (גם) פרט בשתיים האחרות ומשלימה אותן: שלימות מצות מינוי מלך היא כשמתקיימת מצוות הכרתת זרעו של עמלק ומצוות בנין בית הבחירה²⁹, ועד"ז

הבחירה שלאחרי שמסיים בהלכה א', וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והי' לפי שעה שנאמר כי לא באתם עד עתה וגו' — ממשיך בה"ב: „כיון שנכנסו לארץ העמידו המשכן בגלגל ארבע עשרה שנה שכבשו ושחלקו ומשם באו לשילה וכנו שם בית של אכנים ופרשו יריעות המשכן עליו ולא היתה שם תקרה, ושם"ט שנה עמד משכן שילה וכשמת עלי חרב ובאו לנוב וכנו שם מקדש וכשמת שמואל חרב ובאו לגבעון וכנו שם מקדש ומגבעון באו לבית העולמים, וימי נוב וגבעון שבע וחמשים שנה“.

וקשה: מכיון שהרמב"ם הוא ספר של הלכות — למאי נפק"מ, להלכה, אריכות זה שהעמידו את המשכן בגלגל ואח"כ בשילה, נוב וגבעון — הרי לכאורה אי"ז אלא סיפור מדברי ימי ישראל?

הן אמת שמקורו של הרמב"ם בדבר סדר הבנינים וכו' הוא מהמשנה במס' זבחים¹⁹ — אבל במשנה ישנם כמה ענינים שאינם הלכות²⁰, משא"כ ס' היד של הרמב"ם שאינו אלא הלכות פסוקות²¹.

יתירה מזו: גם במשנה אינו מסופר סתם אודות סדר הבנינים, אלא בצירוף הלכות ודינים בזה, שכש„באו לגלגל הותרו הכמות ק"ק נאכלין כו' באו לנוב וגבעון הותרו הכמות (וכל זה הוא ג"כ הקדמה לזה שרק לאחרי ש) באו לירושלים נאסרו הכמות ולא הי' להן היתר והיא היתה נחלה“.

אבל הרמב"ם אינו מזכיר דבר מכ"ז, והטעם ע"ז מובן בפשטות כי מאי דהוה הוה; ולצורך הדין שברמב"ם (ה"ג) „כיון שנכנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית ליי' ולהקריב בהן קרבן“ — אינו נוגע זה שכשבאו לגלגל הותרו הכמות וכשבאו לשילה נאסרו וכו' — עפיכ"ז גדולה עוד יותר התמי' בזה שהוא מביא

(19) קיב, ב. ובגמרא שם קטז, ב ואילך (קית, ב ואילך). כציון הכס"מ. (20) וכן בגמרא. (21) כמ"ש הרמב"ם בהקדמתו.

(22) כמ"ע כ'. (23) כ"ה בסהמ"צ הוצאת קאפח. ועד"ו בהוצאת העליר „לבנות בית עבודה כו'“. אבל בהוצאה שלפנינו: לבנות בית הבחירה לעבודה. וראה לקמן הערה 37. (24) וכן הביאו במ"ע קפח במצות להכרית זרע עמלק. (25) דבשביל ההמשך „הנה התבאר שבנין בית הבחירה מצוה בפני עצמה“ הי' מספיק שיאמר „שלש מצות נצטוו כו'. ולבנות להם בית הבחירה“. (26) שבת סט, א. וש"ב. (27) להעיר מיד מלאכי כללי הרמב"ם סל"ד. אבל יש לחלק בנדו"ד. (28) סנהדרין שם ד"ה שלש מצוות. (29) מעין זה (אף שאינו ממש אותו ענין): במינוי מלך — מלך ישראל, מבית דוד, נמשח בקרן, על כל השבטים. ועוד.

פרקים פרקים הלכות והמנין מבוא גדול וסימן לזכירה וללמוד הענין על פה. שו"ת רדב"ז ח"ב קובץ ג' בלשונות על הרמב"ם רס"י קס"ב.

הערה 27: להעיר מיד מלאכי כללי הרמב"ם סל"ד: וז"ל: מניינא למעוטי מאי אין זו שאלה בדברי הרמב"ם כי הוא ז"ל חיבר חבורו כדי שילמדו אותו על פה ולזה הטעם חלק אותו

ז.א. שלא זו בלבד שזהו סדר בזמני החיוב של המצוות וקיומן כמו שהוא ביחס לישראל — נצטוו ישראל" (מחמת הגברא), אלא זהו פרט במינוי מלך: מפני הגדר של מלך צריך שיהיו מלחמת עמלק³¹ ובנין ביה"ב, ומחמת הגדר דביהמ"ק נדרש שיהיו מינוי מלך³² ומלחמת עמלק.

במצוות האחרות, עד ששלימות קיום מצות בנין בית הבחירה קשורה בקיום המצוות דמינוי מלך ומלחמת עמלק³⁰.

ובהמשך לזה למדים עוד מהכתוב, ששייכותן, זו כזו" היא גם בנוגע לסדרן: מצות מינוי מלך קודמת, ולאח"ז באה מצוות להכרית זרעו של עמלק ולאחריהן מצות בנין ביהב"ח.

בעמלק — באופן דיהושע, שאול, בימי המן, דכל יחיד. ועוד. **בביהב"ח** — משכן וכו', בית ראשון, כשחסרו בו ה' דברים, ב"ש. ועוד. ועד"ז בשאר מצות — ולדוגמא: תש"ר בפ"ע, לאחר תש"י. ציצית, תכלת בציצית. ואכ"מ. (30) ואפשר שיהי' רק לכתחילה, או גם לעכב — וראה הדוגמאות דבהערה הקודמת. ולקמן סימן מ בארוכה די"ל דמ"ש במשנה (מדות פ"א מ"ג"ד) ,,חמשה שערים היו כו" — ,,שבעה שערים היו" (אף שמפרשם לאח"ז) לרמוז שכולם הם מציאות אחת וכ"ז שלא ישנם כל השערים אין לא' מהם דין שער (וע"ד מכות ט, ב: שש ערי מקלט כו'). (31) להעיר שכשבקש משה (פנחס כז, טז"ז) ,,יפקוד ה' אלקי הרוחות גו", אמר ,,אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם גו" ובספרי ובמפרשי התורה שהוא למלחמה, ובפרש"י שם ,,לא כדרך מלכי האומות כו' משלחין חיילותיהן למלחמה כו', וכדרך שעשה יהושע. וכן בדוד כו". ולהעיר שבגמרא (סנהדרין שם) ובספרי (ראה שם) הביאו לראי' שמינוי מלך הוא לפני מלחמת עמלק, כשהוא אומר כי יד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק ואין כסא אלא מלך שנאמר כו", והרי ע"ז דרשו רז"ל (תנחומא (ובאבער) ס"פ תצא. פסיקתא דר"כ ספ"ג. מדרש תהילים ט, ז. פס"ר פ"ב, ט. פרש"י ס"פ בשלה. וראה לקו"ש תרומה תשל"ז הערה 76), שהכסא שלם תלוי במחיית עמלק. וראה רמב"ן ס"פ בשלה. לקמן הערה 34. (32) להעיר מזה ש,,אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך כו" (שבועות יד, א במשנה. רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ו הי"א). וגם לפי הדיעה בגמרא שם (טז, א) ,,באחת מכל אלו", כ' הריטב"א (שבועות שם) ד,,למצוה בעי' כולהו". וראה צפ"נ לסנהדרין שם. בעיון יעקב לע"י סנהדרין שם כ', דמשמעות הש"ס דלא קמסתפק כלל אי לבנות ביהמ"ק תחלה קודם העמדת מלך לפי דמילתא דפשיטא דהעמדת מלך קודם כדאיתא בב"ב (ד, א). ועד"ז הוא בשו"ת בית הלוי ח"ב ס"א סק"ח (בהגהה), דפשיטא לי' דמלך

ישראל ואנו עבדיו, אבל תואר מלך עדיין לא היה לישראל (והם בקשו) ואם לא קלקלו היה להם, אך חטאו בזה, ועד ימות המשיח לא הוה, וכו'. ע"ש.

שם: **כדאיתא בב"ב (ד, א):** .. ובבא בן בוטא היכי עבד הכי (ליעץ להורדוס לבנות ביהמ"ק) וכו' ואיבעית אימא שאני ביהמ"ק דאי לא מלכות לא מתבני.

שם: ועד"ז הוא בשו"ת בית הלוי ח"ב ס"א סק"ח (בהגהה): וז"ל: ויש להבין מדוע לא נסתפק הגמ' כלל מעיקרא גם בבנין הבית אם הוא קודם גם למלך או לא, והנראה פשוט דפשיטא לי' דמלך קודם לבנין הבית, דהרי בשבועות (דף יד) תנו אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך וכו' וכל שלא נעשה בכל אלו אין חייבין עליו, הרי דאי אפשר לקדש העזרה אלא במלך, ואין לומר דרק להוסיף על העזרה הוא דצריך כל הני דהרי אפשר גם בלא הוספה אבל בעיקר הבנין בתחלתו לא בעינן כל הני פרטים. זה אינו דהרי איתא שם, ר"ה נאמר בכל אלו תנו, ר"ג אמר באחד מכל אלו תנו, ומפרשינן שם טעמא דר"ג דס"ל קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא ומדחוינן דעזרא קידשו בלא מלך, ומוכיח מזה ר"ג דהך קרא דוכן תעשו לדורות לא קאי רק על אחד מכל אלו הדברים ור"ה ס"ל קדושה ראשונה קידשה לעת"ל ועזרא זכר בעלמא קעבד פי' דלא הוסיף כלל על בנין וא"כ אין לנו הכרח להוציא לקרא דוכן תעשו לדורות ממשמעות דקאי על כל הדברים ומש"ה ס"ל בכל אלו תנו, הרי דאע"ג דעזרא לא הוסיף כלל מ"מ אי לאו דס"ל לר"ה לא קידשה לעת"ל לא הוי יכול עזרא לקדשו אליבא דר"ה, ונאמר דגם הך ברייתא (דג' מצוות וכו') ס"ל קידשה לעת"ל. ולדידי' קאי הך וכן תעשו על כל הדברים הנאמרים בפרשה וא"כ מלך מעכב בו וא"כ הא אי אפשר כלל להקדים בית הבחירה למלך, ולא נסתפק רק דלמא קודם לזרעו של עמלק.

הערה 31: וראה לקו"ש תרומה תשל"ז הערה 76: וז"ל: וראה ברכות נח סע"א ובפרש"י שם. חדא"ג שם. מדרש תהילים (באבער) מזמור צו. אוה"ת שם [בשלה] ע' תרסו ואילך (וראה תו"א פה, א: ,,כסא מלכותו שום תשים עליך מלך כו". צה, ג ואילך. ועוד). וגם מכהנ"ל מוכח מה שנת"ל [וכן בסימן זה המו"ל] ס"ו ובהערות שם דשלימות ענין מלחמת עמלק היא ע"י מלך. ושלימות גדר מלך כאשר הוא לוחם מלחמת עמלק. וראה הערה הבאה בבנין ביהמ"ק. ובהערה הבאה שם: וראה אוה"ת שם (ע' תרסח). תצא (ע' תתרכד) כדי שיהי' בנין ביהמ"ק צ"ל השם שלם והכסא שלם. ולכן צ"ל תחלה שמחה זרעו כו'.

שם: וראה רמב"ן ס"פ בשלה: וז"ל: ויש מפרשים כי כאשר תהי' יד על כסא ה' תהי' מלחמה לה' בעמלק וכן תהי' מדור דור, הענין כי כאשר יהי' מלך בישראל יושב על כסא ה' תהי' מלחמה לה' בעמלק כענין שנא' וישב שלמה על כסא ה' למלך וילחם בעמלק, והוא רמוז לשאול המלך הראשון וכן מדור דור לאמר כי כל מלך בישראל חייב להלחם בהם עד שימחו, ועל דרך הפשט נכון הוא.

הערה 32: **ריטב"א:** וז"ל: ובאחת מכל אלו תנו, פי' שאין האחרות מעכבות אבל למצוה בעי' כולהו כדכתיב וכן תעשו. (ובגמ' שם טו, א: וכן תעשו — לדורות).

שם: וראה צפ"נ לסנהדרין שם: וז"ל (עמ"ש בגמרא ג' מצוות נצטוו וכו'): עיין קדושין דף ל"ז ע"ב לאחר ירושה, ואף דהא צריך לזה מלך, וכן הא מבואר בשבועות דף ט"ו וט"ז לחד מ"ד בלא מלך א"א לבנות בהב"ח וגם משה רבינו מלך, וכן יהושע, עיין יומא דף מ"ז ע"ב. והנה לגבי (גלגל וכן בשילה) לא היה צריך מלך די"ל דנשאר של משכן של משה רבינו, אבל ביהמ"ק של דוד צריך, ורק נשיא נקרא על כל

[ולכן מביא הרמב"ם שם (ה"ב) את הכתובים ³³ „ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארוזים וגו' „ כי הראי' מהכתוב היא לא רק על סדר זמן המצוות — כי לזה די בכתובים (הראשונים) המוכאים כגמרא „והניח לכם מכל אויביכם וגו' והי' המקום אשר יבחר ה' גו' „ —

אלא (בעיקר) ע"ז שזהו ענין וגדר ב(קיום מצות) מלך ומלחמת והכרתת עמלק : „ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב גו' ויאמר המלך גו' „³⁴. ובוה מוכן מה שתרמב"ם מביא כל ה„ג' מצוות" בהלכות מלכים וגם כמ"ע דבנין המקדש — כי הם תלויים וקשורים זכ"ז³⁵. ז. לפי"ז יתבאר גם המשך ההלכות בתחלת הל'

קודם מצד הנ"ל דא"א לקדש העזרה אלא במלך. אבל בהרי"ף לע"י שם, דגם בזה מסתפק ל"י. וגם דמשמע מהגמ' (ובפרט מפרש"י הנ"ל) דשייכותם הוא גם : א) מצד קיום המצוה — פועל, ב) מצד הנפעל שישנו מלך והכרתת זרעו של עמלק. ולא רק מצד המציאות דמבלי מלך א"א לקדש העזרה וכיו"ב. וראה לקמן הערה 34, 35. ולהעיר ממר"ב ח"ג פמ"ה. (33) ש"ב ז בתחלתו. (34) עפמש"כ הרמב"ם בסהמ"צ סוף חלק המ"ע „שהם חובה על הצבור לא כל איש ואיש כמו בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק" יל"ע אם הצורך במלך במחייית עמלק ובנין בית הבחירה הוא כיון דאז נעשה השלימות דגדר צבור [ויומתק לפ"ז מה שנצטוו בכניסתם לארץ (דוקא) עפמ"ש בצפע"נ (לרמב"ם הל' ברכות פ"י הי"א. מהד"ת צ, ב. שו"ת צפע"נ ווארשא (נ. י. תשי"ד) סקמ"ג) דכשנכנסו לא"י דוקא נעשו גדר צבור] אבל לפי"ז שונה דין צבור במצות מינוי מלך מבהשאר. או דמצות אלו שייכות במיוחד למלך, כפשטות הכתובים שהביא הרמב"ם וכמ"ש ברד"ק (שמואל שם) דעל המלך מוטל לעשות ולצוות את ישראל כו' (וראה צפע"נ לסנהדרין שם). וע"ד דעת היראים סרצ"ט (בהשלם — סתל"ה). רמב"ן ס"פ בשלח — לענין מחייית עמלק דהמלך חייב. ומצד זה נק' מצות על הצבור. וראה לשון הרמב"ם רפ"ה מהל' מלכים (ובה"ה שם) לענין מלחמת עמלק. (35) ולפי כהנ"ל נמצא דהשייכות דג' מצות אלו י"ל בג' אופנים : א) מצד הזמן, דזמן חיוב הכרתת זרעו של עמלק הוא לאחר מינוי מלך. וזמן חיוב בנין בית הבחירה הוא לאחר מלחמת עמלק. ב) מצד קיום המצוה, דקיום מצות בנין בית הבחירה הוא לאחר קיום מצות מינוי מלך ומלחמת עמלק (ועד"ז לאידך, דשלימות קיום מצות מינוי מלך היא כאשר מקיימים לאח"ז גם הכרתת זרעו של עמלק ובנין בית הבחירה). ג) שלימות בהתפצא דבית הבחירה כאשר הוא נעשה לאחר מינוי מלך ומלחמת עמלק (וכן לאידך שלימות גדר מלך כאשר לאח"ז הוא מלחמת עמלק ובנין בית הבחירה). ובפרט לפי משנת"ל הערה 32. אבל י"ל דשלימות התפצא אינה תלו' בסדר קיומם, כ"א רק בהמציאות דכל הג'. ודוגמא בתש"ר — שמספיק ש„כל זמן שבין עיניך יהיו שנים", או שצ"ל גם „והי' לאות ע"י (והדר) (

בברכות נ"ח אין אוכלסא בבבל, וזה ר"ל ג"כ הך דעירובין דף ל"ב ע"ב גבי גדר סוכות וגדר קדושה שניה וגדר ביטול יצרא דע"ז דא"א בלא זכותא דא"י ור"ל גדר צורה בלא חומר תואר בלא עצם קדושת אויר וכו'. שם : שו"ת צפע"נ ווארשא. . . סקמ"ג : שם מבואר כמובא בפיענוחים שלפנ"ו בקצת הוספות. ע"ש. שם : וכמ"ש ברד"ק (שמואל שם) : וז"ל : כי ישב המלך בביתו וגו', שלא הי' צריך לצאת למלחמה כמו שאמר וה' הניח לו אז חשב לבנות ביהמ"ק כי מצוה הי' על ישראל לבנות אויביכם מסביב וגו' והי' המקום אשר יבחר וגו' לשכנו תדרשו ועל המלך מוטל לעשות לפיכך ויאמר המלך אל נתן הנביא כלומר שישאל את פי ה' על בנין הבית ובאיזה מקום יבנה. שם : וראה צפע"נ לפנה" שם : נעתק לעיל בפיענוח להערה 32.

שם : וע"ד דעת היראים סרצ"ט (בהשלם — סתל"ה) : וז"ל (לאחרי שמביא הגמרא דסנה' כ, ב) : . . למדנו מכאן שמצוה למחות זכר עמלק על המלך מוטלת ולא על שאר ישראל, וכה פירוש המקרא כי יד על כס י"ה דהיינו מלכות או תתקיים מלחמה לה' בעמלק. שם : רמב"ן ס"פ בשלח : נעתק לעיל בפיענוח להערה 31. שם : וראה לשון הרמב"ם רפ"ה מהל' מלכים : וז"ל : אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה ואיזו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק וכו'. שם : ובה"ה שם : וז"ל : וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק וכו'.

שם : אבל בהרי"ף לע"י שם : וז"ל : ועדיין איני יודע וכו', אין לתמוה הרי סמוך לכס י"ה שהוא המלך כתוב הכרתת זרעו של עמלק ואם בית הבחירה היא תחילה הי' לו להזכיר בית הבחירה סמוך למלך, וי"ל, איני יודע אם בית הבחירה תחלה קודם העמדת מלך.

שם : ולהעיר ממר"ב ח"ג פמ"ה : וז"ל : (והטעם) אשר לא התבאר בתורה (מקום המקדש) ולא נזכר בפרט . . והשלישית, והיא החוקה שבהם, שלא יבקש כל שבט היותו בנחלתו ולמשול בו, והי' נופל עליו מן המחלוקת והקטטה כמו שנפל בבקשת הכהונה, ולזה באה המצוה שלא יבנה בית הבחירה אלא אחר הקמת מלך שיצוה לבנותו ותסתלק המחלוקת, כמו שבארנו בספר שופטים.

הערה 34 : עפמ"ש בצפע"נ לרמב"ם הל' ברכות פ"י הי"א : וז"ל : ובארץ ישראל אומר כו', עיין בכסף משנה ועיין בהוריות ד' ג' ע"א דקהל לא הוה רק בא"י עיין שם בירושלמי. ועיין מש"כ רבינו ז"ל בפיהמ"ש פ"ד דמס' בכורות. ועיין בירושלמי תענית פ"ב דלכך אין ת"צ בבבל, ולכך אמרינן במגילה דף י"ד דאין אומרים הלל על נס שבחוי"ל משום דלא הוה ציבור ועיין בסוכה ד' מ"ד ע"ב ע"ש בתוס' ועיין בירושלמי פסחים פרק י'. שם : מהד"ת צ, ב : וז"ל : והגדר בגדר ציבור מציאת תוארי לא חל רק על ישראל לאחר מ"ת, ורק כשהן בא"י. ועי' גזיר דס"א ע"ב דגבי ב"נ ליכא גדר קהל ולכך אף מרע"ה בתקנה שתיקן כיון שלא נכנס לא"י לא הי' יכול לגזור לדורות ולכך לא גזר רק לדורו. . וכ"כ במ"א דזה הגדר בפסחים דנ"ד וכ"מ דאין ת"צ בבבל, וכן הך דעירובין ד"י ע"ב אין אומרים הלל על נס שבחוי"ל, דציבור לא הוי רק בא"י וכן הגדר מה דמבו' (

ביהב"ח: "מ"ע לעשות בית ליי' מוכן כו' שנאמר ועשו לי מקדש וממשיך, וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והי' לפי שעה כו' — היינו שמצות בנין, בית ליי' קאי (גם) על המשכן שעשה משה רבינו.³⁶

ומכיון שמצות בנין ביהמ"ק קשורה בשתי המצוות האחרות, שלצורך גדר (הקיום) דבנין ביהמ"ק נוגע שיהי' (קודם לזה) הקיום דמינוי

לצורך התכנה

מלך ו, בהניח" דמלחמת עמלק — צריך לומר שכן הי' בכל כתי המקדש; והיינו שאע"פ שהן, ג' מצוות" ש, נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, אי"ז אלא בנוגע להציווי דכל שלושת המצוות אבל מכיון שמצות בנין בית ליי' הוא ציווי אחד לכל הדורות³⁷, ועשו לי מקדש" — שהוא ציווי הכולל לכל הבנינים (גם הבנינים הקודמים)³⁸, מוכן³⁹ שגם בכל אחד מבתי

ולטוטפות בין עיניך. ונפק"מ בהקדים תש"ר — האם צריך לחלצו ולהניח תש"י ותש"ר. וראה שיחת יו"ד שבט תשל"ז. בסגנון פשוט יותר ג' אופנים הנ"ל: א) מצד הפועל, ב) פעולה, ג) נפעל. 36) אלא מכיון שהי' לפי שעה מוכח שבוה לא נגמר קיום הציווי ד, ועשו לי מקדש" כפשוטו הפי' ברמב"ם. 37) ולכן כאן כשמדבר בתוכן המ"ע לדורות כ', "לעשות בית ליי' כו" * משא"כ בריש הל' מלכים כ', "לבנות בית הבחירה". וראה לקמן הערה 57. ולהעיר שבהמצות שבהכותרת להל' ביהב"ח כ', "לבנות בית המקדש". ובמנין המצות בריש ספר היד, "לבנות בית הבחירה". 38) ראה עד"ז ספרי דבי רב לספרי ראה (פיסקא יד) דועשו לי מקדש הוא ציווי לאותה שעה ולדורות דמאותה שעה חייבים לעשות מקום מקודש כו'. ובאוה"ח תרומה עה"כ. קרית ספר ריש הל' ביהב"ח שם. ואולי זוהי כוונת הכס"מ בריש הל' ביהב"ח, "משמע דהאי קרא כלל הוא לכל מקום הן למשכן שבמדבר בין לשילה ונוב וגבעון בין לבית עולמים". וראה הר המורי' הל' ביהב"ח שם סק"ב * . משא"כ דעת הסמ"ג, אף שגם הוא הביא הכתוב, "ועשו לי מקדש" ברמזי מ"ע (קסג) הרי: א) ממשיך שם, "וגא' והי' המקום אשר יבחר גוי". וגם בהכתוב, "ועשו לי מקדש" כו', "וגו' וכן תעשו" (ראה פרש"י עה"פ). משא"כ ברמב"ם. ב) מלשונו שם בפנים, "זמן מצוה זו של בנין ביהב"ח לא הגיעה עד ימי דוד כו'". משמע שלפנ"ז לא הי' מצוה (וראה כס"מ שם). אף שיש לתרץ שכוונתו זמן מצות בנין בית הבחירה דוקא, שהרי קאי בהמשך להחתלה שג' מצות נצטוו. אבל מ"מ מזה שבמצות בנין הבית חשיב רק זה (ש, ג' מצות נצטוו) ולא כברמב"ם משמע דלא ס"ל כהרמב"ם. 39) ומכיון * וכן בסהמ"צ מ"ע כ' "בית עבודה כו'" — ראה הוצאות העליר וקאפח. משא"כ בסהמ"צ לפנינו, כנ"ל הערה 23. * להעיר מחזקוני ראה יב' ה.

הערה 35: וראה שיחת יו"ד שבט תשל"ז: שם שקו"ט בארוכה בדין שהנחת תש"ר היא אחר הנחת תש"י. ולא נעתק מפני האריכות.

הערה 38: ראה עד"ז ספרי דבי רב לספרי ראה (פיסקא יד): וז"ל: וצ"ע דאע"ג דמשמע הכא (בספרי שם) דמהך קרא דוהי' המקום הוא דילפינן החיוב לבנות ביהמ"ק מ"מ א"א לומר כן שהרי אין כאן לשון חיוב מ"ע, אלא שבמקום אשר יבחר ה' שמה יביאו הקרבנות ועל עיקר מ"ע זו כתב הרמב"ם. . שנאמר ועשו לי מקדש כו' ע"ש, דהורנו לדעת דציווי ועשו לי מקדש הוא ציווי לאותה השעה ולדורות והמכוון בו דמאותה שעה חייבים לעשות מקום מקודש בכל זמן באופן שלא יהיו מאז והלאה בלא מקדש, ובין שהוא דרך עראי כגון אותו שבמדבר ובגלגל וכן בנוב וגבעון וכ"ש דשילה שהיו בית כולם נקראים בשם מקדש. . והיינו דכתוב לי שכן אמרו רז"ל כ"מ שנאמר לי הוא לעולם. . אלא דהך קרא דוהי' המקום, ילפי מיני' רבנן דבהמ"ק בדרך קבע אין חייבין לעשותו אלא אחר כריתות עמלק וכו'. ע"ש.

שם: ובאוה"ח תרומה עה"כ: וז"ל: ועשו לי מקדש וגו' צל"ד למה קראו מקדש ותכף חזר בו וקראו משכן דכתיב את תבנית המשכן, ונראה כי או' ועשו לי מקדש היא מצות עשה כוללת כל הזמנים בין במדבר בין בכניסתן לארץ בכל זמן שיהיו ישראל שם לדורות. . ולזה לא אמר ועשו משכן שיהי' נשמע שעל אותו זמן לבד נאמרה מצוה זו, ואחר שצוה דרך כלל אמר פרט הנעשה במדבר שאינו מקום לבנות בו בנין אבנים שיעשה משכן כסדר האמור, ותמצא שכ' הרמב"ם בפ"א מהל' בית הבחירה מ"ע לעשות בית לה' דכתיב ועשו לי מקדש, ע"כ, וטעמו הוא משינוי הל' כמו שכתבנו. שם: קרית ספר ריש הל' ביהב"ח: וז"ל: לבנות בית

המקדש. . דכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, וכיון שצוה בתורה להקריב בו הקרבנות ולראות בו לפני ה' משמע דלהכי צוה בבנינו, ומשכן שעשה משה הי' לפי שעה דכתיב כי לא באתם עד עתה על המנוחה ואל הנחלה, משמע שבית עולמים שהוא נחלה הוא בכלל מצות ועשו לי מקדש.

שם: וראה הר המורי' הל' ביהב"ח שם סק"ב: וז"ל (לאחרי שמביא דברי הכס"מ בריש הל' ביהב"ח, ועוד): . . והנלפע"ד דרבינו ס"ל דבאמת עיקר המצוה דבנין בית הבחירה נצטוונו מדכתיב ועשו לי מקדש, היינו שיהיה בית בנוי מיוחד לקרבנות ולחוג שם כמש"כ הכא. וזהו עיקר המצוה. ומתנאי המצוה היו שכ"ז שהיו במדבר לא היה רק משכן ואהל בכדי שיעתק ממקום למקום, אבל בזמן שיהיו בא"י על מקומם נצטוו לבנות ביהמ"ק קבוע מאבנים, והנה זה הפרט הוא מתנאי המצוה אבל עיקר המצוה הוא מפסוק ועשו לי מקדש, והנה הברייתא הג"ל השמיענו שנצטוו שלש מצות דהיינו למנות להם מלך ולמחות שם עמלק ולבנות בנין בית הבחירה תחת המשכן ומשמיענו איזה תהי' מוקדמת וקמ"ל דבנין בית הבחירה הוא לאחר כל המעשים כלם דקודם זה פטורים מלעשות בית המקדש וכ"ה לשון רבינו בפ"א ה"א שם ובה"ד שם יע"ש היטב כו'.

שם: ראה פירש"י עה"כ: נעתק לקמן בפיענוח להערה 59. שם: וראה כס"מ שם: וז"ל (לאחר שמביא לשון הסמ"ג): ונראה שלא רצה לומר שהמצוה היא ועשו לי מקדש כמ"ש רבינו משום דהוא קרא במשכן שבמדבר מיירי. [ולאח"ז (לאחר התיבות המובאות לעיל בפנים ההערה): ודיקא נמי דקאמר ועשו לי מקדש ולא קאמר ועשו לי משכן. וכן הוא בגמרא סנהדרין ט"ז שבועות י"ד וכן תעשו לדורות וכו'].

שם בשוה"ג: להעיר מחזקוני ראה יב' ה: וז"ל: כי אם אל המקום אשר יבחר — לא פירש המקום לפי השכינה שרתה בכמה

המקדש (משכן) הקודמים (היתה בנייתו לאחר שנתמנה ו)הי' מלך ו,הניח גו' מכל אויבך מסביב, שהרי ,,תלויות זו בזו".
[אלא שכשם ששלימות ביהמ"ק עצמו לדורי דורות 40 הי' בבנין בית העולמים כ,שנבנה המקדש בירושלים, כן הוא גם בתנאיו וגדריו (שכהקדמה לו) — מינוי מלך ומלחמת עמלק, ששלימותם 41 נפעלה ונתחדשה דוקא ע"י בנין המקדש בירושלים].

ומהאי טעמא מביא הרמב"ם את הכתוב ועשו לי מקדש וממשיך מיד ,,וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והי' לפי שעה": הרי הציווי כפשוטו הי' על המשכן שעשה משה, שגם בו קיימו את מצוות בנין בית ליי' עם כל הגדרים שבו — כי ,,משה רבינו מלך הי' ,, כמ"ש הרמב"ם 42, וזה הי' אחרי מנוחה ממלחמת עמלק: ,,ויחלש 43 יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב" 44;

הדמ"ע, לעשות בית ליי" הוא ,,מוכן להיות מקריבים בו קרבנות וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה" י"ל דגם במשכן, שילה ונוב וגבעון הי' מצות עליו לרגל. וידועים דברי הרמב"ן (ראה טז, יא) או שיבאר כאן שלא יתחייבו לעלות לרגל כו' (וראה שם יב, ח). וראה הר המורי' הל' ביהב"ח בתחילתו סק"א. ועוד. ואכ"מ. 40 ראה לשון הרמב"ם בהל' ביהב"ח פ"א ה"ג. 41 שאז נצטוו וקיימו מצות אלו — המעלה באופן הב' דלעיל הערה 35. משא"כ באופן הא' והג'. אף שמוכן שגם בזה תוס' שלימות כי נעשה ע"י קיום המצוה כו'. 42 הל' ביהב"ח פ"ו הי"א. פרש"י (ור"ח) שבועות טו, רע"א. ולהעיר שזה שצריכים מלך כו' לקדש העורה נלמד ממ"ש למשה, ככל אשר אני מראה אותך כו" דמשה רבינו מלך הי' כבגמרא ורמב"ם שם. 43 בשלח יז, יג. 44 אף שלא הי' הכרתת עמלק, הרי גם לפני מקדש ראשון לא נמחה זרעו של עמלק ראה ש"א כו. ל, יז. ועוד. וראה ב"ב כא, סע"א ואילך. ובחדא"ג סנהדרין. ספרי דבי רב שם. וראה צפע"ג סנהדרין שם עד"ז לענין מלך ,,אך חטאו בזה ועד ימות המשיח לא הוה".

יעו"ש היטב .. אמנם גם בנוב וגבעון י"ל דמודה הרמב"ן רק כוונתו למעט במה קטנה. ודחוק. וצ"ע בזה.
הערה 40: ראה לשון הרמב"ם בהל' ביהב"ח פ"א הי"ג: וז"ל: כיון שנבנה המקדש בירושלים .. ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד וכו'.
הערה 42: הל' ביהב"ח פ"ו הי"א: וז"ל: אין מוסיפין על העיר או על העזרות אלא על פי המלך וע"פ נביא ובאורים ותומים ועל פי סנהדרין של שבעים ואחד זקנים שנאמר ככל אשר אני מראה אותך וכן תעשו לדורות, ומשה רבינו מלך הי'.
הערה 44: ראה ש"א כז: .. ויעל דוד ואנשיו ויפשטו אל .. והעמלקי כי הגה ישבת הארץ אשר מעולם בואך שורה ועד ארץ מצרים, והכה דוד את הארץ ולא יחי' איש ואשה גו'. שם: ל, יז (מדובר שם אודות מלחמה עם עמלק): .. ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם ולא נמלט מהם איש כי אם ארבע מאות איש נער אשר רכבו על הגמלים וינסו.
שם: וראה ב"ב כא, סע"א ואילך: .. דכתיב (מ"א יא, טז) כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום, כי אתא לקמי' דדוד אמר לי' מאי טעמא עבדת הכי (רש"י: שלא הרגת את הנקיבות) וכו'.
שם: ובחדא"ג סנהדרין: וז"ל: ויש לדקדק דהיכן מצינו בדוד שהכרית זרעו של עמלק. ואפשר דהיינו דכתיב ביואב עד הכרית כל זכר באדום דהיינו בעמלק כדמוכח הסוגיא דפרק לא יהפור דא"ל דוד וכו' א"ל דכתיב את זכר עמלק וכו'.
שם: ספרי דבי רב: וז"ל: אך קשה שהרי גם דוד לא הכרית זרעו של עמלק .. וצריך לומר דכיון שלא עשה שאל כמצות השי"ת גרם הפגם דשוב אי אפשר להכריתם לגמרי .. עד תיקון העולם, אלא דמ"מ חייבין אנחנו בכל זמן שנוכל להלחם עמהם כפי השגת דינו והרי כבר קיים מה שהי' ביכלתו כדכתיב בשמואל סימן ל' ועמלקי פשטו כו' וישאל דוד בה' כו' וכתוב ויכם דוד .. [נעתק לעיל בפיענוח ל, יז], ואולי כבר ידע דוד ברוה"ק דהנך ת' איש לא הי' אפשר להורגם בשכר מה שנשמטו מעשו כמארז"ל ולא רדף אחריהם. וכיון דידע דוד כי אין יכולת בידנו לכלותם לגמרי מפני הפגם הנזכר ומאחר שעשה קצת המצוה כפי יכולתו חשב בלבו שאין לאחר עוד בנין ביהמ"ק וכו'. ע"ש.

מקומות כמו גלגל נוב וגבעון ובית עולמים וחייב אדם לשנות לתלמידו דרך קצרה (פסחים ג, ב).
הערה 39: דברי הרמב"ן (ראה טז, יא): בכתוב שם: ושמת לפני ה' אלקיך .. במקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם. וברמב"ן: והזכיר כאן במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם וכן אמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך במקום אשר יבחר (שם טז, טז), ולא ידעתי אם לומר כי לאחר שיבנה בית המקדש לא נאסף להתקרב קרבנות הרגלים אלא במקום ההוא אשר יבחר ה' .. או שיבאר כאן שלא יתחייבו לעלות לרגל עד אשר יבחר השם מקום לשכנו שם.
שם: וראה שם יב, ח: וז"ל: .. ישראל .. במדבר .. והנה לא יבא בחיוב המשכן כלל ואפילו ברגלים לא נתחייב לבוא לשם וכו'.
שם: וראה הר המורי' הל' ביהב"ח בתחילתו פק"א: וז"ל (לאחרי שמביא דברי הרמב"ן בדברים טז, יא הנ"ל): והנה מפשטות לשונו משמע קצת דאפ"ל דכ"ז שלא נבנה בית הבחירה פטורים היו מלעלות לרגל, והנה לכאורה זה תמוה דהא פשיטא דבשילה היו עולים לרגל כמבואר בשמואל א' א' ועיין בחגיגה ו' א' דמבואר שם דחייבין היו לעלות שם יעו"ש היטיב ובירושלמי שם ואף גם בנוב וגבעון משמע דהיו עולין לרגל והיו מקריבין עולות ראייה ושלמי חגיגה כמבואר בירושלמי פ"ב דחגיגה והובא בתוס' שם י"ו א' בד"ה אף עצרת כו' יעו"ש היטיב .. ובזמן דהע"ה לא היה בית הבחירה בנוי ומ"מ היו עולין לרגל לפי שאז היה המשכן בשלימות עם הארון, ועדיף מבמת נוב וגבעון, ולמה יגרע כחו לענין עליית הרגל שכולם היו חייבין לעלות וליראות את פני האדון ה' צבאות שלש פעמים בשנה. וכ"מ קצת מלשון רבינו כאן שהציווי ועשו לי מקדש היה לענין עליית רגלים ג"כ וזה היה ג"כ במדבר. (וע"ע ברמב"ן עה"ת דברים י"ב פסוק ח' דכ' דבמדבר היו פטורין מלעלות לרגל יעו"ש). אבל י"ל כי במדבר פטורים היו משום דהיא מצוה התלויה בחובת הארץ דמי שאין לו קרקע פטור לעלות לרגל כמבואר בפסחים ח' ב' .. וכן למ"ד דנוזפים היו ולא הקריבו קרבנות במדבר י"ל דפטורים היו במדבר מלעלות לרגל .. אבל בשילה ודאי דהיו חייבים לעלות לרגל, וכדמוכח מכל הנ"ל. ואף הרמב"ן י"ל דמודה בזה דהוה נקרא ג"כ המקום אשר יבחר כדאיתא בספרי ראה פיסקא קכ"ט

עשרה שנה שכבשו ושחלקו", והרי יהושע הי' מלך⁴⁶.
 ,,ומשם באו לשילה": אז היו ישראל במצב של
 מנוחה גדולה יותר בארץ ישראל — כי זה הי'
 לאחר שכבשו ושחלקו⁴⁷, אז בנו בית של אבנים,
 לא אהל (כמו עד אותו זמן), אבל ,,שם"ט שנה
 עמד משכן שילה"⁴⁸.

אבל גם אח"כ ,,וכשמת עלי חרב ובאו לנוב
 ובנו שם מקדש וכשמת שמואל חרב ובאו
 לגבעון... וימי נוב וגבעון שבע וחמשים שנה".
 ז. א. שגם בנוגע לנוב וגבעון כותב הרמב"ם:
 ,,ובנו שם מקדש" (אע"פ שהארון לא הי' שם
 ונקראו בכ"מ ,,במה גדולה"⁴⁹), כי מצות בנין
 המקדש⁵⁰ היתה גם אז⁵¹; אלא כיון שלא הי'

ומאז קיים לדורות חיוב הציווי דועשו לי מקדש.
 ח. לפי"ז מוכנת האריכות ברמב"ם, מתחיל
 מ,,משכן שעשה משה רבינו והי' לפי שעה",
 וממשיך ,,כוון שנכנסו לארץ העמידו המשכן
 בגלגל ארבע עשרה שנה שכבשו ושחלקו" —
 שבזה מכאר ציווי לדורות וקיימוהו כש,,העמידו
 משכן וכו'"; והחילוק הי' רק באופן הקיום.
 המקדש שעשה משה, כיון שנבנה במדבר והוקם
 ,,ממסע למסע" — הי' באופן ד,,משכן (אהל)"⁴⁵
 — רק ,,לפי שעה" — וממילא נמשך אופן זה
 דחיוב וקיום גם כ,,שנכנסו לארץ" כל זמן שהיו
 שם בסדר ואופן ד,,לפי שעה" — קודם גמר ,,ארבע

(45) ראה שמואל ב' ז, ו. ובפשטות קאי ,,אהל" על ה,,משכן" ו,,משכן" על ,,שילה". ועי' פרש"י שם. וראה זח"ב רמא, א. ובכ"מ.
 (46) רמב"ם הלכות מלכים שם ה"ג. (47) ואף שהמצוה היא לאחר מלחמת עמלק, הרי מב' הכתובים שבגמרא (ורמב"ם הל' מלכים), והניח לכם מכל אויביכם גוי' והי' המקום כו' (ובפרט שבפשטות התחלת הכתוב היא ,,ועברתם את הירדן וישבתם בארץ גוי'". וראה פרש"י סנהדרין שם ד"ה בכניסתם לארץ), וה' הניח לו מסביב מכל אויביו" מוכח שבנין הבית שייך למצב דמנוחה. וראה חד"א ג סנהדרין שם. ספרי דבי רב שם. ולהעיר מהג"י (הובא בדק"ס שם) והי' בהניח לך ה"א מכל אויביך — הכתוב דפ' תצא במחית עמלק. ובספרי ראה לפנינו (לא הובא המשך הכתוב ,,והניח לכם גוי' כ"א התיבות לפני"ז) אשר ה"א מנחיל אתכם. (48) אבל מוסיף, ופרשו יריעות המשכן עליו ולא היתה שם תקרה", היינו שעדיין לא הי' בית קבוע ממש. וראה לקמן הערה 55.
 (49) מ"א ג, ד. תוספתא זבחים ספ"ג. וראה מאירי מגילה ט, ב. ובכ"מ. (50) ולכן כתב ,,ובנו שם מקדש" שמשמע שהי' שם בנין אבנים (וכ"כ רש"י פסחים לח, ב), ולא שהקימו שם אוה"מ — המשכן כמ"ש בפיה"מ להרמב"ם במשנה זבחים פ"ד מ"ז. וכדמשמע מכ"מ. וראה תפא"י זבחים שם. הר המורי' שם סק"ד. (51) וצ"ע אם גם לזה צריך מלך, ונוב נבנה ע"י שמואל

שם: פפרי דבי רב שם: וז"ל: קשה לי דהא התם
 כתיב והי' בהניח ה' אלקיך לך מכל אויביך מסביב כו' והדר
 תמחה כו' הרי דכל אויביך מסביב דכתיב התם לא איירי אלא
 כו' אומות ולא בעמלק וא"כ ה"נ דכתיב והניח לכם מכל
 אויביכם מסביב נימא דלא איירי אלא בו' אומות... ועי"ל
 דהתם מדלא כתיב כאשר יניח כו' משמע דה"ק בהניח כו'
 כלומר בהתקרב לבא לכלל המנוחה תמחה את זכר עמלק ובוה
 תשתלם המנוחה אבל הכא דכתיב והניח כו' וישבתם בטח
 מוכח דכשתשלם המנוחה אז והי' המקום.
 הערה 49: מ"א ג, ד: וילך המלך גבעונה לזבח שם כי
 היא הבמה הגדולה גו'.

שם: תוספתא זבחים ספ"ע: אי זו היא במה גדולה בשעת
 היתר הבמה אהל מועד נטוי כדרכו אין הארון נתון שם כו'.
 שם: וראה מאירי מגילה ט, ב: וז"ל: .. ובאו לנוב והביאו
 שם את המשכן ואת המזבח אבל לא הארון... והביאו המשכן
 והמזבח לגבעון ולא הי' הארון עמו... וכל אותן הזמנים שהיו
 הבמות מותרות הי' מזבח הנחשת של משה קרוי אצלם במה
 גדולה, מפני שהי' קבוע במקום אחד לשם כל הצבור. ומ"מ
 לא סר שם במה מעליו, כל זמן שלא הי' ארון קבוע עמו.
 הערה 50: וכ"כ רש"י פסחים לח, ב: ד"ה זאת אומרת,
 וז"ל: .. באו להן לנוב ולא הי' שם משכן אלא בית של
 אבנים הי'.

שם: בפיה"מ לרמב"ם זבחים פ"ד מ"ז: וז"ל: אחר שחרב
 מקדש שילה בעונות אבותינו הקימו אהל מועד שנעשה במדבר
 בנוב אח"כ חרב נוב הקימו אותו בגבעון.

שם: וראה צפ"ע סנה' שם: נעתק לעיל בפיענוח להערה
 32.

הערה 45: ראה שמואל ב' ז, ו: כי לא ישבתי בבית למיום
 העלתי את בני' ממצרים ועד היום הזה ואהי' מתהלך באהל
 ובמשכן.

שם: ועי' פרש"י שם: וז"ל (עמ"ש ,,באהל ובמשכן"): משכן שילה לא היתה בו תקרה אלא בית של אבנים מלמטן
 ויריעות מלמעלן.

שם: וראה זח"ב רמא, א: .. איזה בית אשר תבנו לי דא בנין
 בית מקדשא ואיזה מקום מנוחתי דא בית קדש הקדשים דלתתא.
 אבל תא חזי כל זמנא דאזלו ישראל במדברא הוה להו משכן
 עד דאתו לשילה והוה תמן... אבל לאו לניחא דהא לאו ניחא
 בר כד אתבני בי מקדשא ביומוי דשלמה מלכא דהא כדנין
 איהו מנוחה וכו'.

הערה 47: וראה פרש"י סנה' שם ד"ה בכניסתם לארץ:
 בכניסתם לארץ — דבכולהו כתיב ירושה וישיבה וירשתה
 וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך (דברים יז, יד) בעמלק
 כתיב (שם כה, יט) והי' בהניח ה' וגו' ובבנין בית הבחירה
 כתיב (שם יב, י) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והדר
 כתיב (שם יא) והי' המקום וגו'.

שם: וראה חד"א ז' סנה' שם: וז"ל: והא דמשמע להו והי'
 בהניח ה' לכם מכל אויביכם וגו' וקרא דדוד והי' הניח לו
 מסביב וגו' דהיינו מלחמה בעמלק והכרתת זרעו משום דהאי
 לישנא גופי' כתיב בי' והי' בהניח ה' אלקיך לך מכל אויביך
 מסביב וגו' תמחה את זכר עמלק.

או מצב של מנוחה בתכלית ממלחמה, לכן לא הי' "בית עולמים" ב"ימי נוב וגבעון" — "ומגבעון באו לבית עולמים" (שאו הי' בשלימות ענין

המלך, בימי דוד ושלמה, וגם שלימות המנוחה ממלחמת עמלק)⁵². עפ"י הנ"ל יובן מה שבתחילת הלכות

(ראה לשון הגמרא (זבחים קיח, סע"ב וש"ג) שמלך שמואל, ושנה שמלך שאול ושמואל), וגבעון ע"י (שמואל*) שאול או דוד, ראה ס"ע פי"ג. סדר הדורות ב"א תתעא. הר המורי' שם סק"ה. ועוד. ואולי תלוי אם "בנו שם מקדש" (כרמב"ם כאן) שאז צריך למלך או שרק הקימו האה"מ — המשכן. (52) וכ"ה הסדר דג' מצות אלו בבנין בית השלישי כברמב"ם רפי"א מהלכות מלכים המלך המשיח וכו' ובונה המקדש. ובה"ד שם: יעמוד מלך כו' וילחום מלחמות ה' (סתם — כולל מלחמת עמלק) כו' ובנה מקדש במקומו. וראה הר המורי' שם סק"ב. אבל בנוגע לבנין בית שני דלא הי' שם מלך וכו' (רמב"ם פ"ו מהל' ביהב"ח הי"ד, וברמב"ם שם "ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה כו"), אולי י"ל דאין צריך כיון שהוא המשך דבית המקדש הא'. וראה קונטרס דרישת ציון וירושלים בשו"ת שאילת דוד בתחלתו. ולהעיר מרמב"ם הלכות מלכים פ"א ה"ז, כיון שנמשח דוד וכו' והרי המלכות לו ולבניו * ע"פ הילקוט שמואל א (כח) מס"ע.

ומשחווהו ישראל. שני' ירד ולא שמר הבטחתו (שם יג, יג) ויאמר שמואל אל שאול נסכלת לא שמרת וגו', ואותו הפרק נמשח דוד שנאמר (שם טז, א, יג) ויאמר ה' אל שמואל עד מתי וגו'. ואח"כ ויקח שמואל את קרן השמן וגו'. והוא הי' בן כ"ט שנים ורוח ה' סרה מעם שאול (שם יח, ט) ויהי שאול עוין את דוד (בו בפרק חרבה נוב ובאו להם לגבעון) (עי' פי' הדברים בעץ יוסף שם). שם: סדר הדורות ב"א תתע"א: וז"ל: משכן נוב התחיל בא' תתע"א מיום שמת עלי אעפ"י שהי' ארון ה' בקרית יערים היו מקריבים בנוב י"ג שנה עד שמת שאול (ס"ע פי"ג) . . . (וצ"ע כי נכנסו בא' תפ"ט ועמד המשכן בגלגל כ"ד שנים ובשילה שס"ט שנים עד משכן נוב הוי בא' תתפ"ב ואיך כתב שמשכן נוב התחיל בא' תתע"א).

שם: וראה תפא"י זכחים שם: וז"ל (באות מז): ותמוהין דברי הרמב"ם שכתב שבנוב וגבעון בנו מקדש, ושאחר מיתת שמואל בנו המקדש בגבעון, וק' הרי בס"ע הנ"ל כתוב בפירוש שלא הי' שם רק אהל מועד וכו'. שם: הר המורי' שם סק"ד: וז"ל (לאחרי שמביא דברי הרמב"ם הנ"ל שמשמע ממנו שהי' שם בנין וכו'): וצ"ע מנין להם זאת דבשלמא בשילה משום דנקרא בית או משום דהי' מנוחה משא"כ נוב וגבעון, דמה נשתנו מגלגל דאדרבה מיגרע גרע דלא הי' שם ארון ג"כ. ועיי' יומא מ"ד א' דקאמר אין לי אלא אהל מועד שבמדבר שילה ובית עולמים מניין כו' ומדלא קאמר נוב וגבעון מניין אלמא דלא נפקא מכלל אהל מועד ולקמן ס"ז ב' איתא שם לרבות נוב וגבעון שילה ובית עולמים. והי"ט משום דשם י"ל דדווקא במדבר טעון שילוח ולא בנוב וגבעון, ולהכי איצטריך לרבות נוב וגבעון, אבל לעיל דהו"א דאימעיט כל דלא הוי אהל מועד ולכן לא צריך לרבות נוב וגבעון. ועיי"ש בתוס' מ"ד א' ד"ה בשילה כו' . . . ועיי' לקמן מש"כ בענין הבמות. והנה לכאורה י"ל דרבינו מפיך לה מהא דסוטה מ"ט ב' דמרבה שם שילה ונוב וגבעון לענין קרקע המשכן דסוטה והתוס' שם ט"ז א' ד"ה ובית עולמים כו' כ' לפרש דלכן מרבה בית עולמים דל"ת משום דאית בי' רצפה. יעו"ש. ולפ"ז יש להקשות אכתי למאי צריך לרבות נוב וגבעון דהא התם הי' קרקע ולא הי' רצפה. א"ו דגם שם הי' בית אבנים. אולם רש"י ל"ג שם רק בית עולמים לבד . . . א"כ אין ראייה משם כלום וגם לגי' התוס' דהתם ד"ה לרבות כו' י"ל דהתם איצטריך לרבות נוב וגבעון משום דבמה הו' וע"ע בתוס' ישנים ביומא מ"ד א' שכ' כן בהדיא יעו"ש וא"כ אכתי אין לי מקור נאמן לדברי רבינו. ודע דבירושלמי בספ"ק דמגילה הי"ב אי' דבשילה הי' ג"כ הקרשים למעלה ועיי"ש בק"ע (ועיי' לקמן ס"ק י"ב יעו"ש) וצ"ע בזה וכו'.

שם בשוה"ג: ע"פ הילקוט שמואל א (כח) מס"ע: בתחילת עשרים שנה הביא שמואל הרואה את אהל מועד לנוב . . . בו בפרק הכה (חרבה) נוב והביא שמואל את אהל מועד לגבעון כו'. ע"ש. שם: הר המורי' שם סק"ה: לא געתק מפני האריכות. ע"ש. הערה 52: וראה הר המורי' שם סק"ב: וז"ל: . . . והא דאי' בפ"ה דמע"ש בירושלמי דביהמ"ק עתיד לחזור קודם מלכות בית דוד, י"ל דאין כוונתו לעשות ביהמ"ק גמור רק דתיכף שישבו לאדמתם מחוייבים לבנות מזבח ולהקריב קרבנות והנה כשעלו בימי יהושע לא היו צריכים לזה כי היו להם משכן ומזבח והי' או הבמות מותרות, משא"כ עכשו שהבמות אסורות לכן צריכים לבנות תחלה מזבח שיקריבו עליו תמידין ומוספין . . . אבל לבנות בית הבחירה כראוי לו לא יבנו רק כשיחזור המלוכה ויגוחו מאויביהם וכו'. ע"ש.

הערה 51: ראה ס"ע פי"ג: וז"ל: עלי פרנס את ישראל ארבעים שנה ויום שמת בו עלי (תהילים ס, עח, עט) ויטוש משכן שילה (שם סז) וימאס באהל יוסף וגו' (שם סא) ויתן לשבי עוזו (ש"א ו, א, ב) ויהי ארון ברית ה' בשדה פלישתים שבעה חדשים ויקראו פלישתים וגו' (שם ז, א, ב) ויבאו אנשי קרית יערים וגו' ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה. צא מהן שבעה שנים שמלך דוד בחברון על יהודה נשתייר שם י"ג שנה. צא מהן אחד עשר לשמואל בעצמו וב' לשמואל ושאו [צא מהם עשרה לשמואל בעצמו ואחד לשמואל ושאו וב' לשאו בעצמו. בו בפרק חרבה נוב ובאו להם לגבעון] . . . בן שנה שאול במלכו וגו' שמואל אמר לשאו בשעה שמשחו (שם י, ח) וירדת לפני בגלגל וגו' ירד שנה ראשונה והכה נחש העמוני.

שם: רמב"ם פ"ו מהל' ביהב"ח הי"ד: וז"ל: כל מקום שלא נעשה בכל אלו וכסדר הזה אין קדוש גמור. וזה שעשה עזרא שתי תודות זכרון הוא שעשה לא במעשיו נתקדש המקום שלא הי' שם לא מלך ולא אורים ותומים, ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתו וקידשו לעתיד לבוא. שם: וראה קונטרס דרישת ציון וירושלים בשו"ת שאילת דוד בתחלתו: וז"ל: . . . חובת המצוה לבנות בית הבחירה שזו מצוה מיוחדת זולת קרבנות ובמצוה זו לא נתחייבנו אלא לאחר שנכנס לא"י ויהי' לנו מלך ונכרית את זכר עמלק כמבואר בסנהדרין דף כ"ב בגמרא ובספרי פ' ראה . . . ומה שבנו עולי גולה בית שני זה הי' עפ"י נביא שנתנבא להם לבנות וכן היתה הקבלה מהך דיפת אלהים ליפת שיבנה המקדש על אופן זה ומצורף לזה הי' להם מלך מחוטר ישי וכמשכ"ל בזה [ועכ"ז הי' בהם עכ"פ חוטר מגזע ישי הוא זרובבל אשר הי']

אוצר התנכ"ך

לאחרי י"ד שנות הכיבוש וחילוק⁵⁵ ה' מצב של מנוחה בא"י; וזה ה' ע"י יהושע שהוא נתמנה למלך (ע"י משה רבינו ובית דינו, כמו שמצות מינוי מלך היא לדורות), "ע"פ בי"ד של שבעים זקנים ועל פי נביא"⁵⁶ [משא"כ המשכן שה' לפי שעה במדבר (וממסע למסע), לא במצב של מנוחה, ומלכות משה לא מצינו שהיתה ע"י מינוי, כפרטי מצות מינוי מלך]⁵⁷.

עפ"י יש לתרץ גם את השאלה בהלכה

מלכים כותב הרמב"ם אודות כל "ג' המצוות", וזה שמביא את הכתוב לשכנו תדרשו ובאת שמה ולא את הכתוב ועשו לי מקדש וגם לא כתוב מפורש אודות בית עולמים⁵⁸ — כי מיירי בזמן "בשעת כניסתן לארץ" (אחרי כיבוש וחילוק), וכבר אז ה' הקיום דכל ג' המצוות שנצטוו ש"תלויות זו בזו" (אע"פ שתכלית שלימותן לא ה' אלא בבנין ביהמ"ק בירושלים)⁵⁴ ; כבר ה' בנין בית (לא אהל כמו שה' לפניו);

כו" ובה"ט שם. וראה צפ"נ סנהדרין שם. ועוד. ואכ"מ. (53) ראה ספרי דבי רב שם בסופו. (54) והיינו אף שהרמב"ם מדבר ב"בית הבחירה", מ"מ לא הביא כתוב מפורש על בית הבחירה, אלא כתוב שבו מרומז משכן שילה. וכדלקמן. (55) ורק כשבאו לשילה נאסרו הבמות (משא"כ בגלגל וגוב וגבעון) והיא היתה מנוחה כו' (משנה זבחים קיב, ב) וראה גמרא שם קיט, א ואילך. ושם (ובספרי ראה יב, ט) גם דיעה, "דנחלה זו שילה". ובפיה"מ שם, "נקרא שילה בית כו'". וראה ספרי תבוא (כו, ב) אל המקום אשר יבחר ה"א זה שילה ובית עולמים. רמב"ן שם. ובכ"מ הושו שילה ובית עולמים. וראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג מ"ע פד"פה. ובכ"מ. (56) רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ג. (57) עפכהנ"ל מובן שינוי לשון הרמב"ם דבהל' ביהב"ה כ' הרמב"ם, "לעשות בית", ובהל' מלכים, "לבנות", וכ' הצפ"נ (מהד"ת ג, ב. עז, א) דל, "לעשות" פי', "שיהי" ול, "לבנות" פי' ד, המצוה היא הבנין": בהל' ביהב"ה מבאר התוכן דמצות בנין ביהמ"ק (שבכל הזמנים וכמ"ש, "בית ליי" כנ"ל הערה 37),

תנא דבי ר' ישמעאל זו וזו שילה. רשב"י אומר זו וזו ירושלים וכו'. ע"ש.

שילה ונקרא משכן והוא מה שנאמר ויטש משכן שילה לפי שהי' כמו שאמרנו ואחר שהי' שם בנין אז הוא מנוחה לפי שנתיישבו ולא הי' שם נסיעה וה' צוה שלא להקריב בבמות לכשתהי' שם מנוחה והוא מה שנאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ומכאן ראי' שבשעה שיגיעו אלי' שיהא אסור עליהן להקריב בבמות.

שם: רמב"ן שם: וז"ל: .. ואולי מה שכתוב ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא קרבו באהל ובמשכן אלא בשילה שהי' שם בית אבנים ובית עולמים.

שם: וראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג מ"ע פד"פה:

שקו"ט בארוכה בכהנ"ל בהערה — לא נעתק מפני האריכות.

הערה 57: מהד"ת ג, ב: וז"ל: .. דנ"מ אם המצוה הוא

העש' או המצוה שיעשה או שיהי', עי' יבמות דס"ג ע"ב

גבי פו"ר אפשר כו' ובהך דשבת דקו"ט ע"ב אין מבטלי

תינוקות של בית רבן אפי' לבנין כו' ומגילה ד"ו, וזה תליא

גבי ביהמ"ק אם המצוה היא הבנין או שיהי', עי' בדברי רבינו

בהל' בית הבחירה דכתב שם דהמצוה היא לעשות בית הבחירה

ולא נקט לבנות כמו בסנהדרין. ועי' בהל' מלכים דנקט לשון

לבנות וזה ר"ל בהך דיבמות ד"ו דהוי הכשר מצוה ר"ל דלא

המצוה היא הבנין רק שיהי'. ולכך קי"ל מעיל' י"ד דבונה

בחול ואח"כ מקדישים. וזה נ"מ בין משכן למקדש דבמשכן

הוי המצוה הבנין ולכך דחי החנוך שלו שבת עי' מו"ק ד"ט

ועי' בדברי רבינו בפ"ב בהל' מעשה הקרבנות, אבל הבנין

של מקדש הוא רק כדי שיהי'.

שם: עז, א: וז"ל: .. צריך לעיין גבי גדר מקדש אם

המצוה היא הבנין, או שיהא מקדש. ועיין סנהדרין ד"כ דשם

נקט, "לבנות" ורבינו בהל' בית הבחירה נקט, "לעשות" ובהל'

מלכים נקט, "לבנות". ועיין יבמות ד"ו הכשר מצוה ותוס'

שבת דקל"א ע"א. וזה תליא במה דמבואר ב"מ דנ"ו ומעילה

ד"ד גבי בונין בחול ואח"כ מקדישין. ובירושלמי סנהדרין

פ"א פליגי בזה ר"י ור"ל.

מלך עיין רש"י בשבועות דף ט"ז א' ד"ה ר"ה וכו']. ואין זה דבר חדש שיחדש הנביא האחד דכל ענין בנין הבית נמסר לנביאים כאמרם בכמה מקומות (חולין דף פ"ג פסחים דף פ"ו א' ובש"מ) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל וכן שבועות דף ט"ז ב' עפ"י נביא נאכלת ועפ"י נביא גשרפת. והשני דאף דלא נצטוו ישראל לבנות להם מקדש קודם שיהי' להם מלך וינחו מאויביהם עכ"ז אין איסור בדבר ואם יבנוהו ויגיעו לסוף מדותיו יהי' קדוש כדינו לכן היו יכולים לעשות עפ"י נביא אלו הדברים וכו'.

שם: ולהעיר מרמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ז: וז"ל (לאחר המובא בפנים ההערה): .. ולבניו.. עד עולם.. לא תכרת המלוכה מורע דוד לעולם וכו'.

שם: ובה"ט שם: וז"ל: מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר כסאך יהי' נכון עד עולם. אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו, שהרי נאמר לירבעם אך לא כל הימים.

שם: וראה צפ"נ סנה" שם: נעתק לעיל בפיענוח להערה 32.

הערה 53: ראה ספרי דבי רב שם בסופו: וז"ל: .. בריש

הל' מלכים אלא דהתם יליף בנין הבית מקרא דלשכנו תדרשו

ובאת שמה ולא הו"ל להביא מקרא זה דוהי' המקום כמ"ש

בגמרא, דלשכנו תדרשו איירי במשכן שילה וההוא קודם כריתת

עמלק נעשה, והוא ז"ל גופי' סיים שם דהכרתת זרעו של עמלק

קודמת לבנין הבית וא"כ היכי מייתי קרא דלשכנו תדרשו.

ואע"ג דלעיל בספרין משמע דאיכא מאן דדריש גם ההוא

קרא דלשכנו תדרשו בבה"מ. מ"מ כיון דבעי למימר דכריתת

עמלק קודם הו"ל לאתויי הך קרא דמההוא ליכא למילף הכי.

וזה צל"ע אם לא שנאמר דט"ס נפל שם והי' המקום כו'.

רק נ"ל כו'.

הערה 55: שם קיט, א ואילך: ת"ר כי לא באתם עד עתה

אל המנוחה ואל הנחלה, מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים..

דברי ר' יהודא, ר"ש אומר מנוחה זו ירושלים נחלה זו שילה..

שם: ובפיה"מ שם: וז"ל: באו לשילה נאסרו הבמות לא

הי' שם תקרה כו'. נקרא שילה בית וכן כתוב ותביאהו בית ה'

הנ"ל בהל' ביה"ב, ומה שאפשר ללמוד ממנה להלכה בפועל: פסק הרמב"ם⁶⁸, "ואסור לאדם שיעשה בית תבנית היכל אכסדרא תבנית אולם חצר כנגד העזרה" — מכיון שכל הבנינים שהרמב"ם מונה ה' להם דין מקדש ובכל אחד מהם נתקיימה המצוה דועשו לי מקדש

[עד שגם ביהמ"ק, אע"פ שציורו ופרטי מדת ארכו ורחבו היו באופן אחר מאשר במשכן, מ"מ היו הענינים העקריים שבו בדוגמת המשכן⁶⁹; כמ"ש הרמב"ם⁶⁰: "ועושינן מחיצה אחרת סביב להיכל רחוקה ממנו כעין קלעי החצר שהיו במדבר וכל המוקף במחיצה זו שהוא כעין חצר אהל מועד הוא הנקרא עזרה"⁶¹].

"מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו כו"י), ולכן כ' הלשון "לעשות" * (ראה בארוכה לקמן סימן מא). משא"כ בהל' מלכים שמדבר ב"ג, מצות שנצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ" כ', "לבנות", כי הוספת המצוה שם היא לא בעצם (תוכן) מצות בנין הבית, כ"א קיום מצות בנין בית הבחירה שלאחר מצות מינוי מלך, והכרתת זרעו של עמלק (אבל להעיר מצפעת"ג שם ג, ב בהמשך דבריו, דכתב שזה החילוק דמשכן ומקדש. ואכ"מ). (58) ה' בית הבחירה פ"ז ה"י. מר"ה כד, א. ע"ז מג, א. מנחות כח, ב. (59) ולהעיר מ"ש שם פ"א ה"ב, "והכל חייבים לבנות כו' כמקדש המדבר". ובפ"ו ה"א שם (הובא לעיל הערה 42). פ"ו ה"א. ועוד. ולהעיר מפרש"י תרומה כה, ט. וברא"ם שם. (60) שם פ"א ה"ה. (61) ועפ"י הנ"ל צע"ק מ"ש הרמב"ם לפנ"ו "ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית כו' והוא הנקרא אולם", מנין שגם אולם הוא עיקר בבנין הבית כיון שלא ה' במשכן (ואולי מקורו מגמ' הנ"ל לא יעשה אדם בית תבנית — שחשב אולם). וראה קרית ספר שם דהא במשכן לא ה' אולם ואע"ג כו' אפילו הכי לענין קדושת הבית ליכא שינוי בין משכן למקדש דכמו במשכן ליכא אלא ג' קדושות כו' עיי"ש. ולהעיר מעירובין ב, א. ובכ"מ. תוי"ט כלים פ"א מ"ט ד"ה ההיכל מקודש. וראה הר המורי' שם סק"י. ואכ"מ.

* וכו' בסהמ"צ שם בהוצאת קאפח. משא"כ בדפוסים שלפנינו: "לבנות".

הבית הם הקדש וקודש הקדשים ולפני הקדש מקום הנקרא אולם ושלשתן נקראים היכל אלא שאין קדושתם שוה דקדושת היכל ואולם לאו קדושה חדא היא אלא אולם ובין האולם ולמזבח חדא קדושה היא דהא במשכן לא ה' אולם. ואע"ג דכל מידות הבית נמסר לדוד על פי נביאים כדכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, כל מלאכת התבנית עלי השכיל אותי לימד, אפילו הכי לענין קדושת הבית ליכא שינוי בין משכן למקדש דכמו דבמשכן ליכא אלא ג', קדושת קדש הקדשים וקדש וחצר אהל מועד כן במקדש הן שלש קדושות לפני ולפנים והיכל ועזרה והכל נקרא מקדש כמו במשכן שהכל נקרא גם כן משכן. שם: ולהעיר מעירובין ב, א: במשנה: מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה ימעט, ר' יהודה אומר אינו צריך וכו'. ובגמרא: אמר רב יהודה אמר רב חכמים לא למדוה אלא מפתחו של היכל ורבי יהודה לא למדה אלא מפתחו של אולם, דתנן פתחו של היכל גבהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות, ושל אולם גבהו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמות ושניהן מקרא אחד דרשו, ושחטו פתח אהל מועד (ויקרא ג, ב) דרבנן סברי קדושת היכל לחוד וקדושת אולם לחוד וכי כתיב פתח אהל מועד אהיכל כתיב (רש"י: קדושת אולם לאו כקדושת היכל וכל עבודות האמורות בהיכל אי הוה עביד להו באולם שלפניו לא מתכשרי הלכך לא מיקרי אהל מועד ולא אשכחן קרא דליקרי לפתח דילי' פתח), ורבי יהודה סבר היכל ואולם קדושה אחת וכי כתיב פתח אהל מועד אתרווייהו הוא דכתיב. והא כי כתיב האי במשכן כתיב (רש"י: והא כי כתיב פתח אהל מועד במשכן שהי' במדבר כתיב ושם לא ה' אולם ופתח היכל י' אמות הוא וכו'), אשכחן משכן דאיקרי מקדש ומקדש דאיקרי משכן. שם: תוי"ט כלים פ"א מ"ש ד"ה ההיכל מקודש: וז"ל: ההיכל מקודש ממנו, כלומר האולם וההיכל, דקדושת אולם והיכל חדא קדושה היא, כמ"ש במשנה ג' פ"ד דיומא ובמשנה ה' פ"ב דתמיד.

הערה 59: פ"ז ה"א: וז"ל: שלוש מחנות היו במדבר, מחנה ישראל והוא ארבע מחנות ומחנה לוי' שנאמר בה וסביב למשכן יחנו, ומחנה שכינה והוא מפתח חצר אהל מועד ולפנים, וכנגדן לדורות, מפתח ירושלים עד הר הבית כמחנה ישראל ומפתח הר הבית עד פתח העזרה שהוא שער ניקנור כמחנה לוי', ומפתח העזרה ולפנים מחנה שכינה וכו'. שם: ולהעיר מפרש"י שמות כה, פ: בכתוב (ת, ט): ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו. וברש"י: המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך וכן תעשו לדורות, אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה כתבנית אלו תעשו אותם, ואם לא ה' המקרא מחובר למעלה הימנו לא ה' לו לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשו, והי' מדבר על עשיית אהל מועד וכליו. שם: וברא"ם שם: וז"ל: .. הרמב"ן ז"ל טען, ולא ידעתי שיהי' זה אמת שיתחייב שלמה לעשות כלי בית עולמים כתבנית אלו, ומזבח הנחשת עשאו שלמה כ' אמות אורך וכ' רוחב. עכ"ד. ולא הבנתי כוונתו במאמר ומזבח הנחשת עשאו שלמה וכו'. וזה יורה שאין פירוש וכן תעשו לדורות כדברי הרב, אינה מפני שאין פירוש תבניתם אלו כמדתם. .. המזבח של נחשת שעשה שלמה מאחר שהי' רבוע כמו המזבח של משה. .. הגה שתי המזבחות הן בתבנית אחת בהכרח. ואע"פ ששטחי גובהן לא היו מתדמים. .. י"ל שהי' מקובל אצלם איש מפי איש עד משה רבינו מפי הגבורה שפי' כתבניתם אינו אלא על האורך והרוחב לא על גובהו. .. וכן כתבו התוס' פ' הזורק (צח, ב ד"ה דל עשר) בשם ר"י מנ"ל לגמרא דרוחב המשכן י' אמות. .. ותרץ דמבית עולמים ילפי לה שהי' ארכו ששים ורחבו עשרים וכתוב וכן תעשו לדורות כתבנית של מדבר ש"מ דמשכן נמי רחבה שליש ארכה כמו בבית עולמים וכו'. ע"ש.

הערה 61: וראה קרית ספר שם: וז"ל: והדברים שהם עיקר

י"ל שהאיסור לעשות "בית תבנית כו" חל גם על תבנית המשכן⁶², דמשכן שילה⁶³ ודנוב וגבעון⁶⁴.

62) יריעות העליונות הנעשים מעורות תחשים (תרומה כו, יד) א"א לעשות שהרי תחש הי' רק בזמן משה (שבת כח, א. פרש"י תרומה כה, ה). אבל מוכח בשבת שם דעיקר האהל הוו יריעות התחתונים, ובוה כבר נק' המשכן אהל. וראה צפע"נ (הפלאה בהשמטות נד, א) דאם קפל הרוח את היריעות העליונות המשכן כשר. 63) במנ"ח מצוה רנד סק"ו שקו"ט בזה ורוצה לחדש (דלא כמשמעות הפוסקים ושו"ע) שהאיסור הוא רק בזמנו: בזמן המשכן הי' אסור לעשות כתבנית המשכן כיון שהי' אז משמש לפניו. וכן כשהי' שילה עומד וכן גוב וגבעון וכן ב"ר הי' אסור לעשות בכ"ז מהזמנים איזה תבנית שהי' דוגמת התבנית שהי' משמש אז וכן בבית שני כשל בית שני כו', אבל האידנא כיון דאין משמשין לפניו אפשר דאין בכלל הלאו הזה. אבל הרי"ז נגד דעת הפוסקים טוש"ע יו"ד סקמ"א ס"ח דאסור גם עכשיו (כמו"ש שם בעצמו), וא"כ י"ל דגם דמות המשכן כו' אסור. ובשו"ת בית אפרים או"ח סיור"ד כ' דלדעת רש"י והרמב"ם (למסקנא) האיסור הוא גם בתבנית בית ראשון. וגם עפ"י דבריו י"ל שאסור גם בתבנית משכן. והנה במנ"ח שם הקשה דא"א לומר שעכשיו אסור כל הבנינים, דהיו מודיעים לנו חז"ל צורת המשכן שילה ג"כ כדי לידע תבניתו. אבל מזה גופא שלא מפורש מדתו מוכח שמדת ארכו ורחבו כו' הי' כמו המשכן וכדמוכח מהיריעות שע"ג. וגם אם לא הי' בדומה ממש הרי"ז (בפשטות) לפי שלא הי' שינוי המעכב. וראה לקו"ת ברכה (צט, ד), להבין ההפרש שבין בנין המשכן לבין בנין שילה כי לכאורה הם שוין ממש בארכו וברחבו וכל הפרטים כמו צורת המשכן כן נעשה בנין שילה. וראה מאמרי אדה"ז הנחות הר"פ ע' פא. ולהעיר מסוטה (ט, סע"א), "זה משה ודוד שלא שלטו כו' נגבו אה"מ". וראה יומא עב, א (סוכה מה, ב): "עצי שטים כו' עומדים שעומדין לעולם ולעולמים" (ובפרש"י שם). רבינו בחיי תרומה כו, טו * ולפי"ז ג"ו הוא דמות שמי שמשמש לפניו ית'. ואף שזהו עפ"י דעת התוס' (ד"ה לא אסרה ר"ה כד, ב. ע"ז מג, ב. ד"ה כרובים — יומא נד, ב. מאירי ע"ז (מב, ב. מג, א). ר"ן ע"ז שם) דגם למסקנא לא חזר בו אביי והאיסור ד, לא יעשה אדם בית תבנית כו" הוא מטעם דלא תעשון אתי — כדמות שמי כו' — ראה פנ"י ר"ה שם, א ד"ה אמר אביי. בית אפרים שם ד"ה אך מדברי רש"י, הרי עפ"י הכלל דאין להרבות במחלוקת י"ל שאסור גם לשיטת הרמב"ם דמשמע מהמשך ההלכות שהוא מדין מורא מקדש (כמו"ש בשו"ת בית אפרים ומנ"ח שם). וראה רבותינו בעה"ת (תשא ל, לג): "איש אשר יקח כמוהו, וכן גבי קטורת לפי שאין דרך להשתמש בשרביץ של מלך וכן אמרו חז"ל שלא יעשה אדם בית תבנית היכל כו" (64) עפמ"כ הרמב"ם, ובנו

* וראה צפע"נ עה"ת ר"פ תשא.
אוצר החכמה

משכן קרוי משכן ואין קרשים קרויין משכן. אלא מעתה ועשית מכסה לאהל הכי נמי מכסה לא איקרי אהל (רש"י: הכי נמי דמכסה עורות לאו אהל ולענין טומאה נמי לא מקבל). .. שאני התם דהדר אהדרי' קרא דכתיב (במדבר ד, כה) ונשאו את יריעות המשכן ואת אהל מועד מכסה ומכסה התחש אשר עליו מקיש עליון לתחתון מה תחתון קרוי אהל (רש"י: עשתי עשרה יריעות עזים לאהל על המשכן דמשכן היינו עשר יריעות המחוברות בקרסי זהב מלמעלה מהן אהל יריעות עזים ולמעלה מהן מכסה העורות) אף עליון קרוי אהל. ע"ש.

שם: צפע"נ (הפלאה בהשמטות נד, א): "ו"ל: ובזבחים. .. וע"ש דף ג"ה ע"ב גבי אם פרקו הלויים את המשכן ודף ס"א ע"א וכ"מ ובתוספתא דמס' קרבנות פ"ג דאם קפל הרוח את היריעה נפסל המשכן וכן מבואר בתוס' פרשת ויקרא פ"ד ע"ש, ועיין בספרי פרשת חוקת פסקא קכ"ג מבואר ג"כ כן. .. ועיין שבת דף כ"ח ע"א דעיקר אוהל הוי היריעות התחתונות ואם קפל הרוח את היריעות העליונות מ"מ המשכן כשר וכו'. ע"ש.
הערה 63: ובשו"ת בית אפרים או"ח סיור"ד: ראה בפיענוחים הבאים.

שם: וראה מאמרי אדה"ז הנחות הר"פ ע' פא: "ו"ל: .. שילה. .. שלא הוסיפו על משכן שעשה משה רק שהחליפו הקרשים שבמשכן על אבנים.

שם: וראה יומא עב, א. .. מאי דכתיב עצי שטים עומדים. .. ד"א עומדים, שמא תאמר (רש"י: משנגזזו) אבד ספרים (רש"י: שלא ישונו עזר) ובטל סכוין (רש"י: מה שאנו סוכין וצופין להן) ת"ל עומדים, שעומדין לעולם ולעולמים.
שם: סוכה מה, ב: כביומא (ורש"י) במקצת שינויים.

שם: רבינו בחיי תרומה כו, פז: "ו"ל. .. עצי שטים עומדים כלשון שרפים עומדים ממעל לו (ישעי' ו, ב), והזכיר עומדים על הכחות העליונים, שאין לך דבר במשכן וכליו שלא יהי'

כו' לכאורה נראה דס"ל כמ"ד קדושת היכל וקדושת אולם חדא היא עיי' זבחים י"ד ב' ונ"ח ב' ונ"ט א' ובעירובין ב' א' וביומא מ"ד ב' וכ"מ דעת רבינו שס"ל כן. .. דלא מזכיר. .. אוצר החכמה
אולם בפ"ע רק הוא בכלל ההיכל וכמש"כ התו"ט פ"ק דכלים מ"ט ד"ה ההיכל כו' יעו"ש ועיי"ש בא"ר מהגר"א שכ' חז"ל זה הכלל ג' מחנות שבמדבר מחנה שכינה ומחנה לוי' ומחנה ישראל. ומחנה שכינה נחלקת לשנים החצר לפניו מן הקלעים ומשכן של קרשים הרי ד' מקומות וכנגדן יש כנגד כל מקום ומקום ג' מקומות משונות זו מזו בקדושתן זו מזו. כנגד מחנה ישראל הוא א"י ועיירות המוקפות חומה וירושלים. כנגד מחנה לוי' הר הבית והחיל ועזרת נשים. כנגד החצר מחנה שכינה עזרת ישראל עזרת כהנים בין האולם ולמזבח. כנגד המשכן מחנה שכינה האולם וההיכל וקדש הקדשים עכ"ל. .. מבואר מדברי' דהאולם והיכל חדא הוא אולם מלשון המשנה דכלים אין מוכרע לפי מאי דדחי ביומא שם דבין אולם ולמזבח ואולם גופי' חדא קדושה היא א"כ כיון דחשיב במשנתנו בין האולם ולמזבח א"כ האולם ג"כ בכלל זה ומש"כ התו"ט שם אינו מוכרח כלל וע"ע בעירובין שם דמשמע שם דלרבנן דפליגי עלי' דר' יהודא ס"ל דהיכל ואולם לאו חדא קדושה היא אבל כ"ו היינו אליבא דרב אבל למסקנא שם ג' א' א"כ י"ל דלרבנן נמי היכל ואולם חדא קדושה היא יעו"ש היטיב ועיי"ש בירושלמי אמנם דברי רבינו מוסכמים הם לכל הדיעות כי האולם נכלל בכלל ההיכל מהא דאיתא במדות פ"ד מ"ז דהאולם נכלל בכלל ההיכל בין באורכו בין ברוחבו.

הערה 62: בשבת שם: במשנה (שם כו, ב): וכל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן. ובגמ': מנלן, א"ר אלעזר גמר אהל אהל ממשכן. .. מה להלן של פשתן קרוי אהל אף כאן של פשתן קרוי אהל. .. ואימא מה להלן קרשים אף כאן קרשים, אמר קרא (שמות כו, טו) ועשית קרשים למשכן

שם מקדש" וע"פ הכלל דילמוד סתום מן המפורש י"ל לכאורה דמקדש דנוב וגבעון הוא כהקודמו — שילה. וע"פ פיה"מ וכו' (בהערה 50) הרי"ז אוהל מועד דהמדבר, וא"כ בין משכן שילה בין האוה"מ בלא"ה אסור. ועפ"י הנ"ל שלהרמב"ם אסור גם לעשות תבנית משכן וכו' יומתק שזהו בדוגמת הכלים שבהמשך לזה (בהלכה שם), „שלחן בצורת שלחן ומנורה בצורת מנורה“, שצורתם הוא המפורש בתורה בנוגע למשכן. והטעם שלא כתבו הרמב"ם בפירושו הוא דמכללי הרמב"ם (יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ה) שאינו מביא דינים מחודשים שלא הוזכרו בש"ס.

לצורך הדיוט אבל אחר החורבן אין קפי"א בזה אם יבנה לו בית באיזה תבנית שיהיה. ולפי מ"ש י"ל דגם אחר החורבן אסור כיון שהוא דוגמ' בהמ"ק שלמעלה ולפי זה בבית שני.. ושינוי מדת גובה הבנין.. אין ספק שגם בשמים ממעל נעשה המקדש בדוגמא שלמטה ומן הוא והלאה נאסר לעשות תבנית ההיכל כזה ולכך אנן השתא בתר תבני' של בית שני אזלינן ואסור לעשות כמותו.. לפי דמסיק הברייתא איתא המשמשים לפני במרום כו' והיינו משום דמפרשינן השרויים אצלי אלא דגם חמה ולבנה שבמדור התחתון שברקיע הם ג"כ אתי מיקרי ממיל' דשמשינן של מטה לא מידרש כלל מהאי קרא דלא תעשון אתי והא דלא יעשה אדם בית כו' לאו מקרא ילפינן דקרא לאסור שמשים עליונ' קאתי אלא מדרבנן אסור לעשות כל שכיוצא בו נעשה במקדש לעבוד בו לגבוה אין להדיוט לעשות כמותו.. ולמסקנ'.. דאמשמשי מרום דוקא קאי ומשמשי מטה סברא ומדרבנן. ונ"מ דאם נימא דהך דלא יעשה תבנית היכל מקרא דלא תעשון אתי ילפינן, וכס"ד מעיקר', א"כ אחר שנבנה בית שני והוסיפו על המדה אסור לעשו כתבנית זה דוקא, וכמש"ל, משא"כ לפי המסקנ' דרבנן גזרו על כל שכיוצא בזה נעשה לצורך גבוה, א"כ אף אם הוא דוגמת בית ראשון אסור שהרי כיוצא בו נעשה להשם ולעולם באיסורו הוא עומד.. ולכן נלענ"ד דכבר כתבתי דלכאורה יש להסתפק אם אסור לעשות כתבנית היכל ראשון או לא. וכתבתי דלפי המסקנ' גם כתבני' היכל ראשון אסור. וכן נראה לכאורה מדברי הרמב"ם דלמסקנ' לאו מקרא דלא תעשון ילפינן לי' שהרי כתב דין זה בפ"ו מהל' בית הבחירה כשחשב שם דין מורא מקדש לאחר שכתב שאסו' לפנות בין מזרח למערב כו' כתב דין זה, משמע מדבריו דמהאי טעמא אתינן עלה וסבר' בעלמ' הוא ומדרבנן ובכלל מורא מקדש הוא שלא לעשות תבנית כזה. ולפ"ז נראה לכאורה דאף כתבנית ראשון אסור לעשות וכמ"ש דלענין מורא מקדש מה לי ראשון או שני דהא עתה בעונותינו אין לנו מקדש ואפ"ה אסור.

שם: ומנ"ח שם: וז"ל: ער"מ פ"ו מהבהב"ח.. דנראה מד' הרהמ"ח דדין זה לא יעשה אינו אלא מפני מורא המקדש מדהביא זה בהבהב"ח.. ופ"ג מה' עכו"ם מביא הר"מ דאסור לעשות צורת אדם וצורת חמה ולבנה וכתב שהוא מלאו לא תעשון וכו' ואינו מביא דין זה שם.
שם בשוה"ג: וראה צפ"ע"נ עה"ת ר"פ תשא: וז"ל.. וזה תליא באה"מ שנגנו כמבואר בסוטה, אם שייך אז גדר אדנים כיון שכבר אינו עומד. ועיין יומא דף ע"ב שמא תאמר בטל סיכויים ר"ל משיחה של שמן המשחה, ועי' במה דמבואר בפסחים דף פ"ו דשל היכל גם מחילות נתקדשו, וזה נגנו תחת מחילות של היכל כו'. ע"ש.

מצוייר למעלה.. והענין לומר כי אע"פ שהמשכן והמקדש עתידין ליחרב וכלי הקדש הגופניים עתידיים שיאבדו בגולה, אין להבין שכשם שפסקו למטה כך פסקו למעלה תבניתם ודוגמתם ח"ו, אבל הם עומדים וקיימים לעולם, ואם פסקו למטה עתידיים לחזור לקדמותם, וזהו מארז"ל (הנ"ל בפיענוחים הקודמים) וכו'. ע"ש.

שם: דעת התוס' (ד"ה לא אסרה ר"ה כד, ב וכו'): במשנה (שם, א): דמות צורות לבנה היו לו לרבן גמליאל כו'. ובגמרא: ומי שרי והכתוב לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי, אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשינן שאפשר לעשות כמותן כדתינא לא יעשה אדם בית תבנית היכל וכו' ושמשינן שאי אפשר לעשות כמותן מי שרי והתינא וכו' אמר אביי לא אסרה תורה אלא דמות ארבעה פנים בהדי הדדי.. ושאר שמשינן מי שרי והא תניא וכו' אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשינן שבמדור העליון וכו'. ע"ש. ובתוס': לא אסרה תורה אלא שמשינן שבמדור העליון הני תלת מילי דאביי לא הדר בי' בכל זימנא דכולה אמת, וה"ק לא אסרה בשמשינן של מטה אלא בית תבנית היכל ואכסדרה תבנית אולם ובשמשינן התחתונים אסרה חמה ולבנה וכוכבים ובמדור העליון דמות ד' פנים.

שם: ראה פני' ר"ה שם, א ד"ה אמר אביי: וז"ל: נראה דהשתא משמע לי' לאביי דהאי לא תעשון לאו אאלקי כסף קאי אלא ענין בפנ"ע הוא ותרי מילי גינהו.. וכן כוונת הכתוב אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם שהוא המדור העליון שלי וא"כ אם יעלה בדעתכם לעשות דמות המדור שלי לזכרון.. אפילו שום דמות מקום השראת שכינתי במדור התחתון לא תעשון אתי.. ויתכן יותר לפרש פשטא דקרא לענין היכל ואולם לחד לפי מה שאמרו חז"ל דמקדש שלמטה מכוון כנגד מקדש שלמעלה וא"כ אפשר שראו באותו פעם ג"כ דמות ההיכל ואולם במדור עליון וכו'. ע"ש.

שם: בית אפרים שם ד"ה אך מדברי רש"י:.. אך מדברי רש"י בע"ז שכתב להקפיד על שיעור מדת פתחיו נראה דתבנית בית שני בעינן, שהרי בבנין שלמה לא נזכר בכתוב שיעור לפתחי' כלל רק בשני עשו מדה לפתחים. ונראה שלקחו קצת מבנין יחזקאל כמ"ש הרמב"ם ועכ"פ מוכח מדברי רש"י דאתבנית בית שני קפדינן וצ"ע מנין לו להכריע כן. ונרא' לענ"ד בטעמא דמלתא עפ"י מ"ש הפני יהושע בר"ה.. [נעתק בפיענוח הקודם].. ע"ש. ולפי זה הא דילפינן מקרא דאסור לעשות תבנית היכל כו' היינו שיהיה דוגמת ההיכל שבמדור העליון שהוא מכוון כנגד מדור התחתון. ובהכי אתי שפיר מה דקשה לכאורה דמנ"ל לאסור תבנית היכל בזה"ו, דדלמא לא אסרה תורה אלא בזמן שבהמ"ק קיים או אסור לעשות כמותו

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

חידושים וביאורים בש"ס ובדברי הרמב"ם - א שניאורסון, מנחם מנדל בן לוי יצחק עמוד